

TALLINNA ÜLIKOOL
EESTI KEELE JA KULTUURI INSTITUUT

Kairi Kadarvik

21. SAJANDI NOORTEROMAAN KUI
MUINASJUTT AIDI VALLIKU „KUIDAS ELAD,
ANN?“ JA MARGUS KARU „NULLPUNKT“
NÄITEL

Bakalaureusetöö

Juhendaja: lektor Ave Mattheus, PhD

Tallinn 2013

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Muinasjutust üldiselt	6
1.1. Muinasjutu stiil ja seadused	7
1.2. Muinasjututegelaste rollid	9
1.3. Muinasjututegelaste funktsioonid	11
2. Noorteromaan „Kuidas elad, Ann?“ kui imemuinasjutt	13
2.1. Muinasjutu seadused noorteromaanis „Kuidas elad, Ann?“	14
2.1.1. Alguse seadus	15
2.1.2. Skemaatilise seadus	16
2.1.3. Kordamise seadus	16
2.1.4. Kolmarvu seadus	17
2.1.5. Tagakaalu- ehk lõppkaaluseadus	17
2.1.6. Tegude või tegevuse seadus	18
2.1.7. Vastandite seadus	19
2.1.8. Lavalise kaksuse seadus	20
2.1.9. Lõpu seadus	20
2.1.10. Imed	21
2.2. Noorteromaani „Kuidas elad, Ann?“ tegelased kui muinasjututegelased	22
2.3. Tegelaste kui muinasjututegelaste funktsioonid noorteromaanis „Kuidas elad, Ann?“	25
3. Noorteromaan „Nullpunkt“ kui imemuinasjutt	31
3.1. Muinasjutu seadused noorteromaanis „Nullpunkt“	33
3.1.1. Alguse seadus	33
3.1.2. Skemaatilise seadus	34
3.1.3. Kordamise seadus	35
3.1.4. Kolmarvu seadus	36
3.1.5. Tagakaalu- ehk lõppkaaluseadus	36
3.1.6. Tegude või tegevuse seadus	37
3.1.7. Vastandite seadus	38
3.1.8. Lavalise kaksuse seadus	39
3.1.9. Lõpu seadus	39

3.1.10. Imed	40
3.2. Noorteromaani „Nullpunkt“ tegelased kui muinasjututegelased.....	41
3.3. Tegelaste kui muinasjututegelaste funktsioonid noorteromaanis „Nullpunkt“	45
Kokkuvõte	53
Kasutatud kirjandus.....	57
Summary. The 21 st century young-adult novel as a fairytale based on the examples of <i>Kuidas elad, Ann?</i> by Aidi Vallik and <i>Nullpunkt</i> by Margus Karu.....	58

Sissejuhatus

Bakalaureusetöö „21. sajandi noorteromaan kui muinasjutt Aidi Valliku „Kuidas elad, Ann?“ ja Margus Karu „Nullpunkt“ näitel“ eesmärk on välja selgitada, kas noorteromaani on võimalik vaadelda kui muinasjuttu; kas ja kuidas kehtivad selles muinasjutu üldised seaduspärasused ning kas seal esinevad imemuinasjutule omased tegelaste rollid ja funktsioonid.

Noorteraamatuid lugedes olen täheldanud, et nende süžee on muinasjutule sarnane. Üheks silmapaistvaks sarnasuseks on hea ja halva vahekord. Pea igas loos on kanglane, kes peab katsumusi läbima, või õnnetu saatusega ohver, kes loodab helgemat tulevikku ja ootab oma päästjat. Ei puudu ka pahasoovlikud vastased, kes kanglast tema teel igati takistada püüavad. Sündmused kulgevad samuti muinasjutule omaselt – mingisuguse probleemi juurest liigutakse katsumusi ja raskusi läbides õnneliku lõpu poole. Ka abiliste olemasolu on tähtis – nendeta ei tule toime ei muinasjuttude ega noorteromaanide tegelased. Samuti esineb reaalse ja imetabase maailma kõrvutamist. Muinasjuttudes on üleloomulikud juhtumised tavalised, kuid kummalisi juhtumeid tuleb ette ka noorteraamatutes. Olenevalt raamatust esineb noorteromaanis muinasjutule omaseid tunnuseid rohkem või vähem.

Noorteromaani on muinasjutuga, täpsemalt vaeslapselugudega, võrrelnud Ele Süvalep 2010. aasta Nukitsas (vt Süvalep 2010). Plahvatuslikult kasvanud noortekirjandusest on viimastel aastatel kirjutanud Ave Mattheus (2010) ja Andrus Org (2011). Mina otsustasin kaks aktuaalset teemat ühendada. Analüüsimiseks valisin kaks noorteromaani, üks naiskangelasega ja teine meeskangelasega. Esimene neist, Aidi Valliku „Kuidas elad, Ann?“ (esmatrükk 2001) on ehe näide „plahvatus“ algusaja noorteraamatust. Teost on saatnud suur menu: seda on tõlgitud soome, läti ja leedu keelde, ilmunud on mitu kordustrükki, raamat on jõudnud lausa kooliprogrammi kohustusliku kirjanduse loetellu ja teose põhjal on valminud teatrilavastus (vt VALLIK). Raamatule on kirjutatud ka kaks sama menukat järke. Teine analüüsitav noorteromaan on Margus Karu „Nullpunkt“ (2010), mis on avaldatud ajal, mil noortekirjandust ilmub endiselt rohkelt. Ka see noorteromaan on osutunud väga menukaks: raamatu põhjal on tehtud teatrilavastus ning valmimas on film (vt RAKVERE TEATER ja ALLFILM).

Mina vaatlen nimetatud noorteromaane kui imemuinasjutte. Töö teoreetiline osa, kus on muinasjutu seadused välja toodud, põhineb suuresti Risto Järve (2005) kirjutisel. Muinasjututegelaste rollide ja funktsioonide puhul tuginen Vladimir Propi imemuinasjutu struktuuralsele analüüsile; kasutan tema „Võlumuinasjutu morfoloogia“ (1928) ingliskeelset varianti, mis on ilmunud 2003. aastal.

Bakalaureusetöö „21. sajandi noorteromaan kui muinasjutt Aidi Valliku „Kuidas elad, Ann?“ ja Margus Karu „Nullpunkt“ näitel“ on jaotatud kolmeks peatükiks, mis omakorda jagunevad alapeatükkideks. Esimene peatükk keskendub teooriale. Räägin muinasjutu mõistest, liikidest, stiilist ja seadustest. Järgneb Vladimir Propi määratlusele vastav muinasjututegelaste rollide jaotus ning ülevaatlilik kirjeldus, kuidas Propp tegelaste funktsioonideni jõudis. Seejärel esitan muinasjututegelaste funktsioonide tabeli. Teine peatükk on noorteromaani „Kuidas elad, Ann?“ analüüs. Analüüsivatele lõikudele ja alapeatükkidele eelneb lühike taustinformatsioon raamatu kohta. Proosateose üldistele analüüsivõtetele, nagu kompositsiooni, tegelaste ja ideestiku põhjalikule lahkamisele, pööran vähem tähelepan, tähtsama toon siiski lühidalt välja. Põhiline rõhk on konkreetse noorteromaani kui tänapäevase muinasjutu analüüsimisel. Esmalt uurin raamatu süžee vastavust muinasjutule omasele stiilile ja seadustele. Seejärel võrdlen Vladimir Propi määratlust seitsmest tegelasrollist raamatus „Kuidas elad, Ann?“ esinevate tegelastega. Mõne tegelasrolli leidmine on lihtne, kuid mõne teise puhul tuleb kaaluda erinevaid variante, sest tõlgendamisruumi on rohkem kui pärismuinasjutus, kus rollid on kindlalt paigas. Tegelaste funktsioonide leidmiseks olen aluseks võtnud Vladimir Propi muinasjututegelaste funktsioonide tabeli. Töö kolmas peatükk on samuti analüüsiv. Selles vaatlen Margus Karu „Nullpunkti“ kui muinasjuttu. Põhirõhk on analüüsil, sellele eelneb jällegi taustinformatsioon raamatu kohta. Esialgu uurin noorteromaani vastavust muinasjutu seadustele, seejärel vaatlen, kas ja kuidas esinevad Vladimir Propi imemuinasjutu tegelaste rollid noorteromaanis. Samamoodi toimin tegelaste funktsioonide puhul.

1. Muinasjutust üldiselt

Muinasjutt on rahvaluule üks põhiliik, milles on valdavaks kunstiline väljamõeldis. Traditsioonilisi ülesehitusvõtteid, nagu alguse ja lõpu seadus, oluliste sündmuste mitmekordne rõhutamine ja sümboolsed arvud, kasutades jutustatakse vabalt valitud sündmustest ja olukordadest. Tegevus toimub harilikult imepärases maailmas, kus saavutatakse igatsetud õnn, headus saab väärilise tasu ning kurjust karistatakse. Rohkesti on muinasjutte tekkinud Idamaades. Sage on juttudes esinevate motiivide laenamine. Seetõttu on muinasjutud rahvusvahelised, kuid on ka variante, mis on teatud maale iseloomulikud. Vanimad muinasjutud on säilinud egiptuse hieroglüüfikirjas ning sumeri ja assüüria-babüloonia kiilkirjatahvleil. (EE 1992: 439)

Muinasjuttude traditsioon oli algul suuline, kuid ajapikku hakati jutte kirja panema ja töötleva ning lõpuks ka ise kunstlikult looma. Jutuvestmine toimus nii tööde käigus kui ka puhkehetkedel, samuti tasuks öömaja eest. Euroopas algas muinasjuttude üles märkimine keskajal, varasemast ajast on kirjapanekuid vähe. Üks esimesi mahukamaid rahvajutukogumikke on Giovanni Francesco Straparola „Naljakad ööd“, mille esimene osa ilmus 1550. aastal ja teine osa 1553. aastal. Kui algselt olid muinasjutud ennekõike talurahva pärusmaa, siis kirjapanekutena jõudis see traditsioon ka õukonda. 1697. aastal ilmus Charles Perrault' teos „Minu haneema jutud“. Tema muinasjutud vastasid ka kõrgkihi nõudmistele ja jõudsid seeläbi õukonda. Ajapikku on muutunud ka muinasjuttude adressaat: täiskasvanutele mõeldud jutust on saanud pigem lastele suunatud jutt. 18. sajandil ilmus mitmeid muinasjuttude töötlust, kuid 19. sajandi algul kogus kuulsust vendade Grimmide muinasjutukogumik „Laste- ja kodujutud“ (I kd 1812), millest alates hakkaski muinasjutt üha enam lastele suunatud jutuks muutuma. (Järv 2005: 50–51)

Autorsuse järgi jagunevad muinasjutud kolmeks: rahvamuinasjutud, rahvamuinasjuttude töötlused ja kunstmuinasjutud. Rahvamuinasjuttude looja on teadmata. Töötluste puhul on rahvamuinasjutu süžee säilinud, kuid ümber sõnastatud; samuti on neil olemas autor. (vt FOLKLORE) Kunstmuinasjutu süžee on kirjaniku välja mõeldud; kasutatakse rahvamuinasjutu motiive ja väljendusviisi (Neithal 1999: 79).

Muinasjutud jagunevad sisu põhjal järgmiselt: looma-, ime-, novelli- ja legendilaadsed muinasjutud, jutud rumalast kuradist ning naljandid (Viidalepp 1967: 467). **Loomamuinasjuttude** peategelasteks on loomad. Juttudes on tähtsal kohal kavalus ja nutikus. Toimub üksteise ületrumpamine, mis tihtipeale ei vasta headele tavadele, kuid on ikkagi õpetlik. **Imemuinasjuttude** sündmustik on üleloomulik, hea saavutab võidu kurja üle, tihtipeale kasutatakse selleks mingisugust abistavat võlueset. **Novellilaadsed muinasjutud** on suhteliselt realistliku üldilmega ning sündmusedki on tavaelulised. Enamasti astuvad neis vastamisi tegelaspaarid, kes reaalseski elus kokku puutuvad, kuid on ka erandeid (nt kuningas ja talupoeg). Vastane alistatakse harilikult tarkusega, mitte võluvahendit kasutades. Sarnane rõhuasetus on ka **juttudes rumalast kuradist**, kus vastamisi pannakse kaval inimene ja rumal vanapagan. **Legendilaadsete muinasjuttude** sündmused on sarnased imemuinasjuttude sündmustele – need on üleloomulikud. Toimuv ei leia aset reaalses elus, vaid on seotud kristlike pühakute, jumala ja Jeesus Kristuse imetegudega. Nende sisu on enamasti moraliseeriv. (Järv 2005: 52–56) **Naljandid** kujutavad endast lühikesi pilkelugusid inimeste igapäevase elu koomilisest küljest. Neis naeruvääristatakse rikaste rumalust ja ahnust, kiidetakse aga lihtinimese kavalust ja osavust. (Viidalepp 1967: 477)

1.1. Muinasjutu stiil ja seadused

Muinasjuttudele on iseloomulikud teatud seaduspärasused, mis kujundavad juttudele omase stiili. Seaduspärasuste tähtsus seisneb eelkõige muinasjuttude püsijäämises suulises rahvapärimuses. Muutumatud elemendid võimaldavad jutustajal loo sisu enam-vähem samamoodi edasi anda ka juhul, kui mõni detail on ununenud. (Järv 2005: 56)

Muinasjuttudel on **alguse ja lõpu seadus**, mis annab tekstile raami. Ei jutu algus ega lõpp ole äkilised, vaid rahulikud. See ongi tingitud alguse ja lõpu seadusest. Muinasjutt algab sissejuhatava tüüplausega (nt „Elas kord...“, „Kuskil seitsme maa ja mere taga...“), millele järgnev tekst tutvustab lugejale samm-sammult jutu sisu ning seejärel viib kurssi sündmuste arenguga. Iseloomulik on ebakonkreetsus sündmuste ajas, kohas ja isikutes. Jutt liigub reaalsusest ja igapäevasest ebatavalise ja imepärase suunas. Seda väljendavad

tuttavad kangelased, kelleks on ka argielus esinevad inimesed (nt vaene tüdruk, ülekohtuselt koheldud perepoeg). Jutt saab aga uue ja tavaelust erineva ilme, kui sisse tuuakse võluvahend (nt võlukepike) või ebareaalsed juhtumid (nt kotka seljas lendamine). (Järv 2005: 56)

Muinasjutu lõpp on kokkuvõtlik. Liigutakse tekkinud probleemist järk-järgult selle lahenduse poole. Katsumuse ületamisele järgneb õnnelik lõpp. Sarnaselt muinasjutu alguse tüüplausele on ka lõpul oma tüüplause, mis sageli viitab loo kangelaste edasisele saatusele (nt „Ja kui nad surnud ei ole...“). (Järv 2005: 56–57)

Rahvamuinasjuttudele on omane ka **skemaatilisuse seadus**, mis tähendab, et ümbritsevat ei kirjeldata põhjalikult. Erand tehakse juhul, kui ümbritseva kirjeldus on toimuva seisukohalt oluline. Sama kehtib ka tegelaste kohta: kangelase puhul mainitakse põgusalt, milline ta on; kõrvaltegelasi kirjeldades piirduakse veelgi vähemaga. Kunst- ja töödeldud muinasjuttudes on detailidele suuremat tähelepanu pööratud. Tihtipeale antakse nii tegelastest kui kohtadest üksikasjalik ülevaade. (Järv 2005: 57–58)

Alguse ja lõpu seadusele sarnaselt on väga oluline ka **kordamise seadus**. Skemaatilisusest tulenevat detailide vähesust tasakaalustatakse kordamisega. Nii rõhutatakse olulist. Tavaliselt tehakse seda sündmuste või tegude kordamise läbi, kuid esineb ka mingisuguse omaduse kordamist. Harilikult on selleks arvuks 3 (nt kolme katsumuse ületamine, kolm päeva võitlemist), kuid esineb ka kolme korduseid – kuus, üheksa, kaksteist. Siinkohal tekib seos **kolmarvu seadusega**, mis tähendab, et muinasjuttudes eelistatakse nii tegelaskujude kui esemete puhul arvu 3 (nt kolm kuningatütart, kolme peaga lohemadu). Seejuures on kolmas ehk viimane tegelane või katse ühtlasi ka kõige edukam. See viib meid **tagakaalu- ehk lõppkaaluseaduseni**, mis näitab, et kordamise puhul paigutatakse kõige olulisem lõppu. Nõnda kasvab muinasjutus pinge (nt viimane katsumus on raskeim, kuid edukaim; viimasena asub tegutsema noorim vendadest/õdedest ja loomulikult kroonib teda edu). (Järv 2005: 59)

Nagu kordaminegi, kompenseerib **tegude või tegevuse seadus** muinasjutu tegelaste ja toimumiskoha vähest kirjeldust. Muinasjutt on orienteeritud tegevusele, selle kangelane tegutseb, mitte ei mõtle ega kaalutle pikalt. Muinasjutu omapäraks on seesmise näitamine

välise kaudu. See tähendab, et teod peegeldavad tegelase omapära ja iseloomu. Positiivne tegelane abistab teisi, on lahke (nt haldjast võõrasema võimaldab Tuhkatriinul ballile minna). Negatiivne tegelane on teiste vastu halb, kitsi (nt kuri võõrasema viib Lumivalgekesele mürgiõuna). Juhul kui on kirjeldatud isiku välimust, võib sellest nii mõndagi välja lugeda tema olemuse kohta. Sama kehtib ka kõige muu kohta muinasjutus – välisilme annab aimu hetkeseisust (nt kuningriik särab, sealsed inimesed on õnnelikud – muret ega ohtu pole). (Järv 2005: 58)

Tähtsal kohal on **vastandite seadus**, mille kaudu saab samuti tegelasi iseloomustada. Kõiki omadusi kujutatakse mustvalgelt, tegelaskujude vahele luuakse kontrast – hea vs paha, ilus vs inetu, helde vs ihne. Vastandamise võimalus ei ole ainult kahe tegelase puhul, niihästi võib vastandada ka mitut (nt kolmest vennast noorim on vastandatud kahe teise vennaga). Juhul kui tegemist on välimuse vastandamisega, näidatakse selle kaudu tegelase olemust. Kangelase nägus välimus tähendab, et ta on ka seesmiselt ilus. Tema vastane on aga inetu, millest võib välja lugeda, et inetule välimusele vastab sama inetu sisemus. (Järv 2005: 58) Samas ei pruugi see seadus alati kehtida, sest esineb ka variante, kus välimus ja sisemus ei ole vastavuses (nt ilus, aga kuri võõrasema „Lumivalgekeses“).

Paljudes muinasjuttudes on kolm suurim arv, mille puhul võib rääkida individuaalsetest tegelaskujudest. Vähesega piirduakse ka osas, mis puudutab tegevuses osalejaid. **Lavalise kaksuse seadus** on tava, mille kohaselt on enamasti tegevuses kaks osalist. Uue tegelase ilmudes kaob või jääb tagaplaanile üks eelmistest tegelastest. (Järv 2005: 59)

1.2. Muinasjututegelaste rollid

Vene muinasjutu-uurija Vladimir Propp mõistis, et muinasjutu tüpoloogia aluseks ei saa olla süžee või mõni üksiktunnus, vaid jutt tervikuna. Oma 1928. aastal vene keeles ilmunud „Võlumuinasjutu morfoloogias“ võttis Propp vaatluse alla vene imemuinasjutud, mille struktuuri uurides selgitas ta välja kõigile juttudele omase ühise püsiva tunnuse – muutumatud ja muutuvad elemendid. See tähendab, et on olemas elemente, mida sisaldab iga imemuinasjutt. Need elemendid esinevad igas imemuinasjutus muutumatul kujul.

Lisaks neile on elemendid, mis olenevalt muinasjutust erinevad. Üheks muutumatuks elemendiks on Propi järgi tegelase roll. Igal tegelasel on imemuinasjutus täita mingisugune kindel roll. Tegelaste nimed, vanus, välimus, sugu, seisus jm on muutuv, kuid roll jääv. (Laagus 1974: 698–699) Näiteks ühes muinasjutus on kangelaseks heledajuukseline vaeslapsest neiu. Teises muinasjutus on kangelaseks tumedapäine kõrgest soost prints. Nad mõlemad täidavad kangelase rolli, seega on tegelase roll mõlemas muinasjutus samaks jäänud ja see püsib muutumatuna. Muutuda saavad aga tegelase iseloomulikud tunnused. Konkreetse näite puhul on muutunud kangelase sugu, välimus ja seisus – naisest on saanud mees, heledad juuksed asendunud tumedatega ja vaeslapse asemel on kõrgest soost isik.

Lisaks rollile on muutumatu ka tegelase tegevus – tegelasele on sõltuvalt tema rollist omased mingisugused tegevused, mida ta sooritab kindlas järjekorras. Tegelase rolli ja tema tegevuste muutumatus seob teksti ühtseks tervikuks. (Laagus 1974: 698–699)

Muinasjututegelastel on Propi (2003: 79–80) järgi seitse rolli ehk tegelaste hulgas võib eristada seitset aktanti. Nendeks on:

1. **kangelase vastane e antagonist** – tegutseb enda huvides ja kangelase vastu, mõjub usaldusväärseks. Eesmärgi saavutamiseks kasutab pettust, kuid lõpuks tema pahateod paljastatakse.
2. **võluvahendi kinkija** – varustab kangelast, annab talle võluvahendi või eseme, mis aitab kangelasel katsumustega toime tulla.
3. **abistaja** – aitab kangelasel kõrvaldada mingisugust puudust või leida mingisugusele probleemile lahendust.
4. **ohver**¹ – kannatab valekangelase pettuse tõttu. Sellele vaatamata leiab oma õnne.
5. **kangelase teelesaatja** – teavitab kangelast teda ees ootavast takistusest, saadab kangelase tema rännakule.
6. **kangelane** – peategelane; seisab silmitsi katsumustega, lahendab need, leiab õnne.
7. **valekangelane** – püüab kangelase asemele asuda ja seeläbi saada kangelasele kuuluma pidanud au ja õnne osaliseks. Tema pahateod paljastatakse.

¹ Propi määratluses kuuluvad selle rolli alla „kuningatütar ja tema isa“. Kuna nad on ühes rollis ja kannatajad, kasutan siin üldistust „ohver“.

1.3. Muinasjututegelaste funktsioonid

Propp alustas analüüsi imemuinasjuttude süžeele võrdlemisest. Ta jagas imemuinasjutud osadeks ning seejärel võrdles muinasjutte nende osade kaupa. Tulemuseks oli muinasjutu morfoloogia ehk kirjeldus muinasjutu osadest, nende osade omavahelisest suhtest ning suhtest loo tervikusse. Propp liikus suuremast üksusest väiksema suunas, kuni leidis, et muinasjutu sisu võib esitada fraasidena. Esmalt koostas ta laused (mitte muinasjutust võetud originaallaused, vaid üldistused nendest), mis kirjeldasid muinasjutu tähtsamaid situatsioone. Seejärel taandas ta laused ja teisejärgulised lauseliikmed põhilause liikmeteks – aluseks, öeldiseks ja sihitiseks. Neist keskseks üksuseks on tema järgi öeldis, mis määrab muinasjutu kompositsiooni. Alus, sihitis jt lauseliikmed kujundavad aga süžee. Seega võib imemuinasjuttu üldistatult esitada öeldiste abil, mis ühtlasi märgivad tegevusi ehk tegelaste funktsioone. Nende arv imemuinasjutus on piiratud. Propp eristab 31 funktsiooni. Funktsioonidel on oluline osa muinasjutu tegevuse üldises arengus. Nende järgnevus on alati ühesugune, kuid nad kõik ei pea konkreetses muinasjutus esinema. Mõne funktsiooni puudumine ei muuda ülejäänud üksuste järgnevust. (Laagus 1974: 698)

Tabel 1. Muinasjututegelaste funktsioonid tuginedes Propile (2003: 25–65) (vt SALUPERE)

1. Üks pereliikmetest lahkub kodust	Lahkumine
2. Kangelase poole pöördutakse keeluga	Keeld
3. Keelust astutakse üle	Üleastumine
4. Antagonist püüab midagi välja uurida	Väljauurimine
5. Antagonist saab andmeid oma ohvri kohta	Väljaandmine
6. Antagonist püüab oma ohvrit petta, et teda või midagi talle kuuluvat enda valdusesse saada	Petmine
7. Ohver laseb end petta ja aitab tahtmatult antagonisti	Kaasaaitamine
8. Antagonist teeb kurja ühele pereliikmele või tekitab kahju	Kahjustamine, millegi puudumine
9. Õnnetus või millegi puudus; kangelase poole pöördutakse palve või käsuga, teda saadetakse kuhugi	Vahendamine
10. Kangelane nõustub ja otsustab vastu astuda	Algab vastutegevus

11. Kangelane lahkub kodust	Teelesaatmine
12. Kangelane pannakse proovile; sellega valmistatakse ette võluvahendi või abilise saamist	Väljakutse, kinkija esimene funktsioon
13. Kangelane reageerib tulevase kinkija tegevustele	Kangelase reaktsioon
14. Kangelane saab enda käsutusse võluvahendi/abilise	Võluvahendi omandamine
15. Kangelane siirdub või toimetatakse otsitava asukohta	Ümberpaigutamine ruumis
16. Kangelane ja antagonist astuvad otsesse võitlusse	Võitlus
17. Kangelane märgistatakse	Märgistamine
18. Antagonist võidetakse	Võit
19. Esialgne õnnetus/puudus likvideeritakse	Häda või puuduse likvideerimine
20. Kangelane tuleb tagasi	Tagasitulek
21. Kangelast jälitatakse	Jälitamine
22. Kangelane päästab end jälitamisest	Pääsemine
23. Kangelane naaseb koju või teise kuningriiki tundmatuna	Naasmine tundmatuna
24. Valekangelane esitab alusetuid nõudeid	Alusetud nõuded
25. Kangelasele antakse raske ülesanne	Raske ülesanne
26. Ülesanne lahendatakse	Lahendus
27. Kangelane tuntakse ära	Äratundmine
28. Valekangelane või antagonist paljastatakse	Paljastus
29. Kangelasele antakse uus välimus	Transfiguratsioon
30. Vaenlane saab karistuse	Karistus
31. Kangelane abiellub ja asub troonile	Pulmad

Järgnevas peatükis analüüsin Aidi Valliku teost „Kuidas elad, Ann?“. Analüüsis toetun eelnevalt käsitletud teoreetilisele osale – muinasjutu stiilile ja seadustele, Propi muinasjututegelaste rollidele ja nende funktsioonidele.

2. Noorteromaan „Kuidas elad, Ann?“ kui imemuinasjutt

Aidi Valliku noorteromaan „Kuidas elad, Ann?“ (esmatrükk 2001) on nn Anni-seeria esimene raamat. Selle käsikiri sai 2000. aastal Eesti Lastekirjanduse Keskuse ja kirjastuse Tänapäev korraldatud noorsoojutu võistlusel peapremia. 2002. aastal pälvis „Kuidas elad, Ann?“ laste ja noorte lugemiseelistustel põhineval Nukitsa konkursil II koha ning pääses samal aastal ka tänapäeva Eestis üheks tähtsamaks kirjandusauhinnaks peetava Eesti Kultuurkapitali kirjanduse aastapremia lastekirjanduse preemia nominentide hulka. Kolmeosalisse Anni-seeriasse kuuluvad veel „Mis teha, Ann?“ (esmatrükk 2002) ja „Mis sinuga juhtus, Ann?“ (2007). Anni-seeria on osutunud väga populaarseks. „Kuidas elad, Ann?“ ilmus ajal, mil noortekirjandus plahvatuslikult kasvama hakkas. Teost on tõlgitud soome, läti ja leedu keelde ning see kuulub põhikooli kohustusliku kirjanduse hulka. Anni-seeria esimese osa põhjal valmis Rakvere teatris ka lavastus „Kuidas elad? ...Ann?!“, mis esietendus 2006. aastal (lavastaja Sven Heiberg). Anni-seeria teisest osast on tehtud kuuldemäng Eesti muukeelse kooli õpilastele. Kolmas osa on leidnud ekraniseeringu filmina „Kuhu põgenevad hinged“ (2007). (vt VALLIK)

Raamat „Kuidas elad, Ann?“ on jaotatud kuueteistkümneks peatükiks. Tekst on esitatud minajutustaja vaatepunktist, jutustajaks on teose peategelane, 14-aastane Ann Kees. Minajutustaja lugu vaheldub tekstikatkenditega Anni ema noorusaja päevikust, mille Ann juhuslikult keldrist leiab ning milles paljastub ema punkarlik noorus ja 15–20 aasta tagused seiklused. Päevikutekst on markeeritud kursiiviga. Sündmuste ajaline kulg on nii Anni loos kui ta ema päevikus kronoloogiline. Ema päevikus on täpsed daatumid välja toodud. Päevik algab 1984. aasta 16. aprilli sündmustega ja lõpeb 1986. aasta 10. septembri sissekandega. Anni lugu kestab 24 päeva: see algab pühapäevaõhtuga, mil ta keldrist päeviku leiab, ja lõpeb teisipäevaga, kui ta taas oma emaga kokku saab. Päeviku leidmine ja seal paljastunud tõde annab tõuke järgnevateks sündmusteks. Ann satub vanematega konflikti, sest avastab, et tema korraliku ja haritud ema nooruspõlv on olnud pöörane; ta keelab Anni, kuid ise on teinud kordades hullemaid tegusid. Samuti jõuab Ann jälile, et ta isa ei olegi tema bioloogiline isa. Järgneb Anni põgenemine kodust, noorte

olelusvõitlus Võsul ning Anni hingeline ja kehaline „küpsemine“. Vastavalt päevikust loetule ja Võsul kogetule muutub ka Anni suhtumine emasse. Kui teose algul peab ta oma ema enam-vähem „normaalseks“ ja arvab, et vist ikka armastab teda, siis päeviku esimesi sissekandeid lugedes pettub ta emas täielikult ja hakkab lausa vihkama. Mida enam raamatu lõpu poole, seda mõistvamalt ja arusaavamalt suhtub Ann emasse. Ta mõistab lõpuks, et on olnud ema vastu ülekohtune.

Seeria esimese osa peateemaks on teismeeas noore neiu pettumine oma vanemates ning sellest tulenev äkiline püüd tõestada, et ta on suuteline iseseisvalt, vanemate abita hakkama saama. Teose vältel on näidatud, kuidas muutub noore neiu suhtumine oma vanematesse, sõpradesse ja elusse üldse; kuidas muutuvad tema tõekspidamised ja arusaamad. Käsitletakse peamisi probleeme, millega noored täiskasvanuks sirgumisel kokku puutuvad: iseseisvumine, lahkkelid vanematega, püüd vastata eakaaslaste seatud normidele (nt julgus keeldudest üle astuda, proovida suitsu ja alkoholi, olla n-ö lahe), probleemid koolis, kokkupuude tubaka ja alkoholiga, esimene armumine ja sellega kaasnev, usaldamine (nt keda saab usaldada, keda mitte). Tõsistele teemadele vaatamata ei ole teos karmilt moraliseeriv, et nii või naa ei tohi teha. Moraal on esitatud peidetud kujul. Eesmärgiks ei näi olevat lugeja keelamine või hirmutamine, vaid pigem teavitamine, millised tagajärjed võivad olla, kui toimuvat liiga kergekäeliselt võtta ja sellesse mõistusega mitte suhtuda. Teose lõpus tegevusse astuv usaldusväärne Villem, kes on Annist ja tema seltsilistest vanem ning elukogenum, näitab suvilas viibivatele noortele, mis on õige ja mis väär. Kuid tema õpetus ei mõju kuidagi pealesurutult, vaid hoopis soovitusena või nõuandena.

2.1. Muinasjutu seadused noorteromaanis „Kuidas elad, Ann?“

Järgnevates alapeatükkides vaatlen Anni lugu kui muinasjuttu. Esmalt uurin selle vastavust muinasjutu seadustele, seejärel tegelaste sobivust Vladimir Propi seitsmesse tegelasrolli ning lõpuks vaatlen, kas tegelaste funktsioonid on muinasjutus ja noorteromaanis samad nii oma elementidelt kui järgnevuselt.

2.1.1. Alguse seadus

Siinkohal on Valliku teose algust tõlgendatud kui muinasjutu algust. Sellele vaatamata võib teose algust samastada ka muu jutustava proosaga, sest proosateose ülesehitusvõtetes on palju vabadust jäetud (nt võib algus olla rahulik ja sissejuhatav, samas võib kohe sündmuste keerisesse tormata). Kuigi „Kuidas elad, Ann?“ on noorteromaan, kasutatakse selles palju muinasjutule omaseid elemente.

Erinevalt muinasjutust puudub raamatu „Kuidas elad, Ann?“ alguses muinasjutule iseloomulik tüüplause „Elas kord...“. Teksti kulg on aga sarnaselt muinasjutule rahulik ja sissejuhatav, ei tormata kohe sündmuste keskele. Lugejale maalitakse pilt idüllilisest pühapäevaõhtust: on rahulik, kodune, midagi õigupoolest ei toimugi. Kuna kirjeldus on esitatud teismelise vaatenurgast, siis võib selles tajuda ehk liigagi palju idüllilist ja igavust, pisut kibestumistki. On teada, et nuginii midagi põnevat ei juhtu. Mis saakski ühel täiesti tavalisel pühapäevaõhtul juhtuda? Küllap sellest tingituna on tuntav ka mõningane kibedusenoote.

„See oli jälle üks jumala tavaline pühapäevaõhtu. Õhtusöögiks makaronid hakklihaga. Ikkagi oli ema sinna sibulat sisse pannud. Ma ei salli seda, aga ta ei suuda kunagi meeles hoida, et sibulaga on head ainult soustid ja salatid ja muu selletaoline. Ahjupraed. Makaronide juures on see aga viimane äkä.“ (Vallik 2008: 5)

Sissejuhatus on küllaltki ebamäärane. Ka see on käsitletava teose ja muinasjutu üks sarnasus. Valitseb ebakonkreetsus sündmuste toimumiskohas ja isikutes. On teada, et on pühapäevaõhtu kellegi kodus, kuid toimumiskoha kohta midagi konkreetsemat öeldud pole. Ka jutustaja isik on esialgu vähespetsiifiline. Tegemist on minajutustajaga, kelle kohta saab küll mõningaid andmeid teada, nagu näiteks mitmendas klassis ta õpib ja kuidas suhtub oma vanematesse, eriti emasse, kuid nime ei avaldata.

Kui esimene peatükk on sissejuhatav ja rahuliku kulgemisega, siis teine peatükk on täpsustavam. Kohe alguses selgub minajutustaja nimi, Ann Kees (Vallik 2008: 13), ning peagi leiab ta ema päeviku (Vallik 2008: 14), mis annab edasiste sündmuste arenguks tõe.

2.1.2. Skemaatilisuse seadus

Erinevalt muinasjutust ei näi skemaatilisuse seadus noorteromaani puhul eriti kehtivat. Vähemalt juhtudel, kus tegemist on ümbritseva olustiku või sündmuspaikade kirjeldamisega, sest neid on esitatud detailselt. Vaid tegelaste puhul pööratakse kirjeldamisele vähem tähelepanu. Välised detailid ei näi niivõrd olulised olevat, kuid muust tegelasega seonduvast antakse mitmel korral üsna põhjalik ülevaade. Keskendutakse tegelaste suhetele teistega, tema hobidele, harjumustele, tööle või õppimisele. Välimus jääb tagaplaanile. Seda kirjeldatakse vaid siis, kui detailid annavad olukorrale midagi juurde, on sündmuste seisukohalt olulised. Järgnevalt kaks näidet selle kohta. Esimeses näites antakse ülevaade tegevuskohast. Kirjeldus eelneb kangelse lahkumisele kodust. Ann vaatab oma kodu teise pilguga kui tavaliselt. Igapäevaselt tuttavatel esemetel on talle nüüd teine tähendus. On hetk, mil Ann teadvustab, et ta peab lahkuma ja jätab koduga hüvasti.

„Akvaarium – ega ema ometi unusta kaladele süüa anda? See oli siiani minu ülesanne olnud. Diivani pehme sametine kate. Isa riiul kaustade ja videokassettidega. Kirjutuslaud. Arvuti. Lauakesel ema tikitud lina, sellel pooleli loetud raamat. Puhvet, klaasi vahele topitud vana-aastaõhtul tehtud perepilt. /.../ Ema ja isa tuba, natuke sassis, nagu mõnikord juhtub, kui inimesed on kiirustades välja tormanud. Istusin nende laiale voodile, pistsin käe padja alla ja tõmbasin välja ema öösärgi. Pehme, puuvillane, lumivalge.“ (Vallik 2008: 63)

Teine näide on tegelase kirjeldusest. See on esitatud läbi Anni silmade. Ann on armunud. Poisi nägusus ja viis, kuidas tüdruk teda näeb, väljendab ka Anni suhtumist temasse. Ta peab poissi heaks ning usub siiralt, et poiss tunneb tema vastu sama. Poisi kirjeldus on järgnev: „Selline ilus, pikk, tumedate juuste ja pruunide silmadega poiss. Kellele ta ei meeldiks?“ (Vallik 2008: 87)

2.1.3. Kordamise seadus

Kordamise seadust tekstis otseselt ei esine. Ometi võib tinglikult selleks pidada sündmusi, mis suvilas aset leiavad. Igapäevaselt kordub alkoholi tarvitamine (Vallik 2008: 51–53,

82, 95) ja katsed endaga toime tulla. Samuti korduvad Villemi külaskäigud ja abistamine (Vallik 2008: 92, 130, 133). Kordamiseks lahterdub ka Anni sisemine võitlus endaga, mille jooksul ta mitmel korral jõuab ema mõistmiseni ja saab aru, et kodust ära jooksmine oli vale. Ometi surub ta need mõtted tagaplaanile ega taha alla anda. Kaks korda juhtub tõsisem õnnetus – tulekahju saunas (Vallik 2008: 119–124) ja seltskonnast ühe nooruki, Olegi uppumine meres (Vallik 2008: 171–174).

2.1.4. Kolmarvu seadus

Kolmarvu seadusele vastab ajavahemik kolm nädalat, mil Anni seiklus aset leiab. Samuti esineb poiste kolmik – Timo, Artur ja Siim –, kellega Ann Võsul kohtub. Kõige kummalisemaks, kuid samas elutähtsaks, osutuvad keldrist leitud kolm pudelit toiduõli, mis tagavad edasise toimetuleku suvilas ja päästavad noored nälgimisest. Rohkem kolmesid ega ka selle kordusi teoses ei esine, kuid neid seoseid võib ise tekitada. Näiteks Anni perekond on kolmeliikmeline – Ann, ema ja isa; Ann ja tema kaks head sõbrannat – Kätlin ja Reena – moodustavad kolmiku; samuti päästeorganite kolmik – kiirabi, tuletõrje ja politsei.

2.1.5. Tagakaalu- ehk lõppkaaluseadus

Tagakaalu- või lõppkaaluseadust ei esine teoses samuti otseselt, sest kordamise seadus, millega tagakaalu- ehk lõppkaaluseadus seotud, on ka ebamäärane. Tagakaalu- ja lõppkaaluseaduse üheks eesmärgiks on pinge kasvatamine. Kohati ei saagi aru, kas pinge kasvab millegi konkreetse kordamisega või hoopis sündmuste loomuliku arengu tulemusena. Kindlasti loovad pinget kaks tõsist juhtumit – tulekahju saunas ja uppumine meres. Neist viimane on ühtlasi kaalukam, viib pinge haripunkti, kus tegelaste taluvuse piir ületatakse ning nad alistuvad ja põgenevad. Kui muinasjuttudes on pinge langus ja viimane katse küll rasked, kuid pigem positiivsed ja edukad, siis Anni loos on tegemist küllaltki negatiivse lahendusega, kuna katsumus nõuab ühe inimelu. Samal ajal on ohvri

nõudnud katsumusel lõppkokkuvõttes ikkagi positiivne mõju, sest just konkreetne õnnetus annab tõuke, mille tulemusena Ann võidab sisemise võitluse endaga ja jõuab jälle ema käte vahele.

2.1.6. Tegude või tegevuse seadus

Kui muinasjutt on paljuski orienteeritud tegudele, siis sama võib öelda ka kõnealuse noorteromaani kohta. Tegelased, iseäranis Ann, mõtlevad küll palju, kuid ometi pole nende teod kuigivõrd läbimõeldud. Tihti kalduvad mõtisklused liiga kaugemale ja muutuvad utoopilisteks. Ann ongi rohkem mõtleja tüüpi, kuid tema sõbrad ja seltskond, kellega ta koos suvilas on, on tegutsejad. Nemad ei mõtle ega pabista, vaid tegutsevad. Sellest agarusest on tingitud ka tagajärjed, mis pole kuigi meeldivad: raha ja söök saavad otsa, joomingu käigus hajub tähelepanu, sõpradega juhtuvad õnnetused. Teod peegeldavad tegelaste iseloomu. Ann tahab ette mõelda rohkem kui vaid päev korraga. Ta muretseb, kas neil ikka toitu jätkub, kui neid nii palju on. See näitab, et ta hoolib ka teistest, mitte vaid endast. Seega esindab ta positiivset tegelast. Sama kehtib ka Villemi kohta, kes esindab samuti mõtlejat. Tema tegutseb vaid siis, kui selleks vajadus tekib. Ta jätab targa ja eksimatu inimese mulje. Kõik, mis ta teeb, on vaieldamatult õige. Ta jälgib, mõtleb ning seejärel tegutseb. Sama ei saa öelda aga näiteks Rita kohta, kes ei hooli, palju neil raha on või kui kaua nad sellega toime tulema peavad. Talle on tähtis hetk, mitte pärastine hakkamasaamine. Kui hetkel on temal hea olla, siis edasine ei loe. See näitab tema hoolimatut suhtumist ka teistesse. Sama omadus tuleb lõpuks ilmsiks ka teistel kambaliikmetel. Kui sõber on uppunud, siis ainus, mille pärast muretsetakse, on see, et ise terve nahaga pääseks ja politsei narkootikumide tarvitamisest midagi teada ei saaks. Kaastunnet ei näidata, sest „mida see kõik enam loeb, surnud on ta nagunii“ (Vallik 2008: 175).

2.1.7. Vastandite seadus

Vastandamise puhul pole tegemist mustvalge kontrastiga. Tegelased pole ainult halvad või head, vaid neil esineb ka vahepealseid jooni. Hea pole jäägitult hea ning halb pole üdini halb. See annab võimaluse tegelase vastandamiseks tema endaga. Näiteks Annil on jonnakas ja mässuline pool, mis viib kodust põgenemiseni, ning samas on tal ka leplik ja alistuv pool, mis laseb tal endale tunnistada tehtud vigu.

Kui vaadelda Ritat, siis teda ei saa pidada ainult halvaks tegelaseks. Ka temas on olemas hea ja halb pool. Ta viib küll Anni halbade valikuteni, kuid samas tunneb Rita tüdrukule kaasa sellepärast, et tal kodus nii range kord on, ning pakub enda juures varjupaikagi.

Kui võrrelda Anni kodu ja suvila kirjeldusi, on siingi vastandamist näha. Kodu meenutab Ann ikkagi sooja tunde, kuid suvila on röske ja pisut hirmutav koht ning täis vana maja hääli.

Selge kontrast on tajutav Villemi ja Timo puhul. Mõlemad noormehed on Annile väga tähtsad. Olgugi et Timot on kirjeldatud kui nägusat poissi, ei tähenda see ka ilusat sisemust. Sel korral on välimus petlik ja läheb sisemusega vastuollu. Ka muinasjuttudes ei pruugi alati välimus ja sisemus vastavuses olla (nt ilus, aga kuri võõrasema „Lumivalgeses“). Kui välimus ei reeda tegelase iseloomu, siis saavad otsustavaks teod. Need näitavadki, et Timo puhul on tegemist negatiivseks osutuva tegelasega. Villemi iseloomu väljendavad samuti teod. Teda ongi esialgu just tegude läbi näidatud, kuid hiljem mainitakse ka välimust. Villemi välimus ja sisemus on tasakaalus, see tähendab, et heale välimusele vastab ka hea iseloom.

„Välimuselt tundus Villem ka noorem [võrreldes oma tegeliku vanusega, milleks on 26]. Muidugi mitte 16-aastane, aga nii kakskümmend-kakskümmend üks. Hele pats kuklas, sinised silmad peas ja hästi riides. Ainus viga oli see, et ta pikkus jättis pisut soovida. Lühike mees. Nii 1,70 umbes.“ (Vallik 2008: 106)

Inimgruppidest võib erinevaid vastandusi leida mitu. Üheks variandiks on Anni kõrvutamine kogu ülejäänud suvilas viibiva seltskonnaga, välja arvatud Villem. Ühte kampa saab panna ka Anni ja tema kaks sõbrannat – Reena ja Kätlini –, kellele vastandub

ülejäanud seltskond. Samuti võib gruppidesse jaotada tüdrukud ja poisid. Tüdrukuid saab omavahel vastandada niisamuti nagu ka poisse. Poisid võib omakorda gruppideks jaotada selle alusel, kas nad on pärit Tallinnast või Võsult. Võsu poiste seas on samuti vastandid – hea poiss vs pahad poisid. Nii et vastandamise puhul on variante väga palju. Seega kehtib noorteromaanis „Kuidas elad, Ann?“ muinasjutule üldomane vastandamise seadus täielikult.

2.1.8. Lavalise kaksuse seadus

Lavalise kaksuse seadus näib raamatus kehtivat. Peamiselt on tegelased dialoogis, kuid esineb ka kohti, kus vestlejaid on rohkem. Tavaliselt jäävad teised vestluspartnerid siiski tagaplaanile ja omavahel suhtlevad kaks, kelle jutuajamine konkreetsetel hetkel kõige olulisem on. Alati on üheks vestluse osapooleks peategelane Ann. See tuleneb asjaolust, et lugu on esitatud minajutustaja ehk Anni vaatepunktist. Näide vestlusest, kus Anni vestluspartnerid vaheldumisi sõna saavad, asub raamatu lõpus, kus Ann pärib läbisegi kord emalt, kord Villemilt kummaliste sündmuste kohta selgitust (Vallik 2008: 199–202).

2.1.9. Lõpu seadus

Lõpp on ette aimatav, kuid samas ootamatu. Oleneb lugejast, kui palju ta teksti paigutatud vihjeid üles leiab. Ema viibimisest Võsul ning tema ja Villemi koostööst annavad aimu näiteks Anni ekslemine metsas, kui ta arvab end ema häält kuulvat (Vallik 2008: 153), ja Anni vestlus Villemiga, kui nad tüdruku emast-isast räägivad (Vallik 2008: 161). Sündmuste haripunktiks võib pidada saunaõhtut, mis lõpeb ühele tüdrukule vingumürgistusega. Sellele lisandub veel ühe poisi uppumine. Sündmused on viidud viimse piirini. Seejärel toimub pinge langus ja jutu kulg muutub rahulikumaks. Kangelane peab maha viimase siseheitluse, mille tulemuseks on koju tagasi pöördumise otsus. Ei usu, et see lugejale üllatusena tuleb, sest tekstist võib piisavalt vihjeid leida. Tekstis on mitmeid kohti, kus Ann mõtiskleb, kas ta pole emale ja isale mitte ülekohut teinud, ja kaalub koju

naasmist (Vallik 2008: 140 –141, 179, 188). Läbielamised on viinud kangelase seisundisse, mil ta on valmis jonnakuse jätma ja alistuma. Lugeja valmistatakse rahulikult ette õnnelikuks lõpuks. See on aga siiski ootamatu. Kui muidu antakse jutuga mõista, et loo kangelane viiakse koju, siis Villemi lause „[m]uide, mul on sulle üllatus. Enda juures“ (Vallik 2008: 198) tekitab uuesti põnevust. Järgneb kangelase ootamatu ja üllatav taaskohtumine emaga, kes on kogu aja olnud lähemal, kui Ann arvatagi oli osanud, ning ema ülestunnistus. Ema on kogu Anni seikluse aja Võsul oma sõbra Villemi juures viibinud ja Villemi abiga Anni jälginud. Kuigi teoses puudub muinasjutule omane tüüpiline lõpulause, võib juba kokkuvõtvast lõpust välja lugeda, et kangelase edasine saatus on positiivne – andestamine, leppimine, mõistmine. Samale viitab ka viimane lause „[t]a pilgutas mulle silma ja naeris keset avarat hoolitsetud õue nagu päike“ (Vallik 2008: 202). Seda võib tinglikult samastada muinasjuttu kokkuvõtva tüüplausega.

2.1.10. Imed

Muinasjutule on omane imede esinemine. Kui Anni lugu on muidu nii tegelaste kui sündmuste poolest reaalne, siis ometi esineb seal kummalisi juhtumeid. Loo edenedes selgub, et tegelikult on need täiesti loogilised ja raamatu lõpus antakse nende kohta ka selgitusi.

Näited:

- Ann leiab rahakarbist ootamatult suure summa. Ta ei mäleta, et oleks nii palju raha kogunud (Vallik 2008: 65).
- Seljakoti taskust leiab ta allergiarohud, paratsetamooli ja kondoomid (Vallik 2008: 65–66). Ta imestab, kuidas need sinna on saanud või kas tõesti hoiab ema oma varusid nii kummalises kohas.
- Külmikus on ebatavaliselt palju konserve ja muud söögikraami (Vallik 2008: 66).
- Villemi vihje peale avastatakse keldrist kartulikott ja kolm pudelit toiduõli (Vallik 2008: 136).
- Kui Ann pärast hüsteeriahoogu metsas ärkab, kuuleb ta justkui ema häält (Vallik 2008: 153). Ta arvab, et see on vaid ta kujutlusvõime vili, kuid loo lõpus selgub, et ema oli tõepoolest tema läheduses.

Eelnev analüüs näitab, et Aidi Valliku „Kuidas elad, Ann?“ allub hästi muinasjutu seadustele. Nii käsitletud noorteromaanil kui muinasjutul on raamiv algus ja lõpp, mis loovad tekstist terviku. Noorteromaanil puudub aga muinasjutule omane alguse ja lõpu tüüpplause. Sellele vaatamata on sündmuste kulg mõlemas tekstis sama – tekkinud probleemi juurest liigutakse õnneliku lõpu poole. Muinasjutus on sündmuste arengu kohapealt väga olulisel kohal kordamise seadus. „Kuidas elad, Ann?“ puhul kordusi rõhutatud ei ole, kuid neid esineb tekstis siiski. Kordamisega on seotud ka tagakaalu- ehk lõppkaaluseadus. Selle esinemine noorteromaanis nii selgelt välja ei tule, kuna ka kordamise seadust romaanis ei rõhutata. Pinge kasv on noorteromaanis tingitud pigem sündmuste loomulikust arnegust, mitte kordamisest nagu muinasjuttudes. Kõige suurem erinevus muinasjutu ja „Kuidas elad, Ann?“ vahel tuleb ilmsiks, kui vaadelda noorteromaani vastavust skemaatilisuse seadusele. Noorteromaan pöörab väga palju tähelepanu kirjeldamisele. Muinasjutus, eriti rahvamuinasjutus, on nii tegelaste kui sündmuspaikade kirjeldused napid. „Kuidas elad, Ann?“ puhul on olustiku ja sündmuspaikade kirjeldustele palju tähelepanu pööratud. Vähem keskendutakse tegelaste välimusele, kuid see-eest kirjeldatakse detailselt tegelastevahelisi suhteid. Vastandamise seadus kehtib noorteromaanis sama hästi kui muinasjutus. Vastandatakse nii tegelaste välimust, sisemust kui toiminguid, samuti sündmuspaiku. Muinasjuttudes on olulisel kohal imed. „Kuidas elad, Ann?“ puhul esineb kummalisi juhtumeid palju. Tegelikult on need täiesti loogiliselt seletatavad, kuid konkreetsetes situatsioonides tunduvad ebareaalsetena.

2.2. Noorteromaani „Kuidas elad, Ann?“ tegelased kui muinasjututegelased

Noorteromaani tegelaste analüüsimine ja nende vaatlemine muinasjututegelastena toimub järk-järgult. Tegelased ei pruugi läbipaistvad olla, nad võivad algul näida ühes rollis, kuid hiljem hoopis teises. Samuti on teoses „Kuidas elad, Ann?“ palju tegelasi. Ka see raskendab arusaamist, kes mis rollis esineb. Tekib küsimus, kas käsitletavas teoses esinevad kõik Propi muinasjututegelaste rollid. Samuti seisneb raskus n-ö õiges rollide jaotamises. Kõnealust teost oleks võimalik vaadelda ka teistsuguse rollijaotusena (nt Ann

kui ohver, Villem kui kangelane, Timo kui valekangelane jne), kuid mina valisin variandi, kus peategelane Ann on kangelane. Kuna imemuinasjutud on üles ehitatud just kangelase õnneotsingutele, on tekstis tema kohta ka kõige rohkem informatsiooni. „Kuidas elad, Ann?“ puhul on tekstis peategelase ehk Anni kohta rohkelt andmeid. Seega arvan, et kui olekin valinud variandi, kus Villem on kangelane, oleks analüüs vähese informatsiooni tõttu liiga üldine tulnud. Kuigi imemuinasjuttude seas on enim tekste, kus kangelane on meessoost, ei puudu ka naiskangelasega imemuinasjutud (nt „Vaeslapse käsikivi“).

Järgnevalt on raamatutegelasi vaadeldud kui Propi muinasjututegelasi.

1. **Kangelase vastane e antagonist** – Kui lähtuda sellest, et Ann on loo kangelane, võib tema vastaseks pidada Ritat. Just tema veenab Anni sõbranna suvilasse põgenema, et seal siis täiesti iseseisvalt ja keelde-käske eirates aega veeta. Küllap on Rital antagonistile omaselt oma huvid mängus, ta unistab ise seiklustest ning leiab Annis seeläbi hea kaaslast ja võimaluse. Ann näeb Ritast mingisugust tuge, kuid ei oska kahtlustada, et Rita temast tegelikult ei hooli, vaid tahab tema kulul ja kaasabil lõbutseda. Jutu poolest on Rita osav, ta oskab Anni veenda ka asjades, mis tüdrukule tegelikult meeltmööda pole (nt raha ühiskassasse andmine).

Samahästi võib grupina olla kangelase vastaseks ka suvilas viibiv seltskond, v.a naabruses elav Villem. Reena ja Kätlini liigitamises kangelase vastasteks ei saa päris kindel olla, kuna ühest küljest on nad Anni väga head ja ustavad sõbrannad, kuid teisalt aitavad nad Anni redutamisele kaasa, mis on nende juures kahtlemata negatiivne. Suvilas viibiv seltskond eesotsas Ritaga toob Annile aina rohkem probleeme. Samas ei saa neid päris negatiivseteks ja vastalisteks pidada, kuna tekstist ei tule välja, et keegi oleks otseselt tahtnud Annile halba põhjustada.

2. **Võluvahendi kinkija** – Omamoodi võluvahendiks võib arvata päevikut. Olgugi et päevik on just see, mis viib tormiliste sündmusteni, peitub ka õnneliku lõpu põhjus justnimelt päevikus. Päevikust ema elu kohta loetu tekitab Annis esialgu trotsi, kuid paneb ta lõpuks mõistma, et ka tema ema on tunnetega inimene, ka tema on valu tundnud ja väga palju läbi elanud. Seeläbi juhatab päevik Anni jälle ema juurde. Seega võib võluvahendi kaudseks kinkijaks pidada Anni ema. Kaudseks

seepärast, et ema ei anna päevikut Annile, vaid Ann leiab selle omal käel. Samuti on Anni ema see, kes varustab Anni talle seikluseks vajalike asjadega – raha, toit, rohud, preservatiivid –, kui on aimanud, et tütar võib plaanida kodust lahkumist. Anni ema korraldab ka Villemi sattumise suvilasse. Seega aitab ta märkamatuks Anni justkui hea haldjas.

3. **Abistaja** – Abistaja roll kuulub Villemile, kes on noorteseltskonnale ja ennekõike just Annile hea sõber, kaitseingel ja vanemlik nõuandja. Villem on Anni ema määratud abistaja. Seega organiseerib kogu tegevust tegelikult Anni ema, kuid tema jääb noortele nähatamatuks. Villem on aga abistaja, kes nooretel reaalselt olemas on.
4. **Ohver** – Ohvri ja kangelase roll langeb siinkohal kokku, mis tähendab, et ohvriks on Ann ise. Läbi katsumuste ja juhtumiste kogeb Ann, mida elul talle pakkuda on ning et alati ei ole see meeldiv, vaid vahel väga valus ja ebaõiglane. Tõsiasi on, et inimene peab ise katsumused läbi tegema ja seeläbi oma vigadest õppima. Ann kogebki nooreks naiseks sirgumise esimesi tõsisemaid õppetunde, mis näitavad, et tegelikult on vanemate pedantsus vahel vägagi põhjendatud. Ann mõistab, et ta polegi nii iseseisev, kui arvanud on, ning vajab veel vanemate hoolt ja toetust.
5. **Kangelase teelesaatja** – Kui Ann kodust lahkub, pole seal kedagi – ema ja isa on tööl. See tähendab, et puudub tegelane, kes Anni kodust ära saadab. Kui aga vaadelda koduna kodulinna, siis on teelesaatja olemas. Reena on see, kes saadab tüdrukud – Anni ja Rita – bussile.
6. **Kangelane** – Kangelaseks on peategelane Ann Kees, 14-aastane 8. klassi tüdruk. Lugu jutustatakse tema silmade läbi ning ta on pidevalt tegevuse keskpunktis. Anni õppimine on olnud alati hea ja väga hea; teda tuntakse kui korralikku tüdrukut. Omavanustest erineb ta täiskasvanulikuma ellusuhtumise poolest. Teda on kasvatatud perekonnas, kus kõik tundub perfektne ja täpselt õigel kohal. Läbisaamine vanematega on olnud samuti küllaltki hea. Probleemid ilmnevad, kui Ann leiab ema päeviku ja saab tõele jälile (vt täpsemalt ptk 2).

Kangelasele omaselt tuleb Annil katsumustega silmitsi seista. Üldiselt on katsumuseks püüd iseseisvalt, vanemate abita hakkama saada, vastutada ise oma tegude eest. See omakorda peidab endas mitmeid väiksemaid katsumusi (nt kuidas toimida tulekahju korral; mida teha, kui keegi on uppunud; keda usaldada, keda mitte jne). Ann läbib need katsumused suuremate või väiksemate tagasilöökidega; tähtsaim on, et ta saab lõpuks n-ö nägijaks – õpib nii mõndagi oma läbielamistest ja hakkab mõistma ka ema.

7. **Valekangelane** – Valekangelase roll näib puuduvat. Kuna kangelane on naissoost, siis peab ka valekangelane olema samast soost ja tegema kangelasega samu toiminguid, ainult halvemini. Teoses aga puudub tegelane, kes seda rolli etendaks. Seega puudub ka valekangelane. Anni kui kangelase kohale ei taha keegi asuda.

Noorteromaanis „Kuidas elad, Ann?“ on Propi muinasjututegelaste rollidele vastavad tegelased täiesti olemas. See on tingitud ka vastandamise seadusest, sest nii muinasjutule kui noorteromaanile on omane, et esineb häid ja halbu tegelasi. Ainus roll, mis noorteromaanis puudub, on valekangelane (seda just variandi puhul, kui kangelaseks on Ann). Teised rollid on noorteromaanis esindatud. Muinasjutt on rolle kerge ära tunda, sest seal on tegelasi vähe ja nad on esitatud küllaltki mustvalgetena. Noorteromaani tegelaste rohkus ja läbipaistmatus muudab rollide määramise aga raskemaks.

2.3. Tegelaste kui muinasjututegelaste funktsioonid noorteromaanis „Kuidas elad, Ann?“

Järgnevalt vaatlen Aidi Valliku teose „Kuidas elad, Ann?“ tegelaste funktsioonide vastavust Vladimir Propi muinasjututegelaste funktsioonide mudelile.

1. **Lahkumine** – Anni esialgne lahkumine kodust, kui tal tekib koolis pahandusi ja puhkeb vanematega tüli, pärast mida ta Rita juures varjupaiga leiab (Vallik 2008: 44–58).

2. **Keeld** – Annile otseselt mingisugust keeldu ei esitata. Keelatuks võib aga pidada Anni ema päevikut, mis on keldrisse peidetud ega ole mõeldud eksponeerimiseks, kuna päevik sisaldab tõde ema tormilise mineviku, Anni bioloogilise isa ja kasuisa kohta.
3. **Üleastumine** – Päeviku leidmise ja lugemisega astub Ann keelust üle (Vallik 2008: 14).
4. **Väljauurimine** – Rita, kangelase peamine vastane, uurib Annilt, mis on tema ebatavalise käitumise ja vanematega tülitsemise põhjus (Vallik 2008: 22).
5. **Väljaandmine** – Ann räägib Ritale vaid üldsõnaliselt, mis juhtus (Vallik 2008: 22). Sõbrannadele Reenale ja Kätlinile räägib Ann ka sellest, et leidis ema päeviku (Vallik 2008: 33).
6. **Petmine** – Olles kuulnud Reena suvilasse pagemise võimalusest, mõjutab Rita Anni, et ta selle sõidu ette võtaks, lootes ise niiviisi seiklusi kogeda (Vallik 2008: 61).
7. **Kaasaaitamine** – Ann jääb nõusse ja saab Reenalt suvila võtmed (Vallik 2008: 68).
8. **Kahjustamine** – Rita ei lase Annil Võsule sõitmise plaanist taganeda. Seega on Rita mõjutusel suur osa selles, et Ann ikkagi kodust ära jookseb. Nii põhjustab ta Anni vanematele mure lapse pärast.
9. **Vahendamine** – Tüdrukud peavad plaani, kuidas edasi toimida, et kodust põgenemine õnnestuks. Kuna raha ja toidukraami on vähe, tuleb leidlik olla. Otseselt keegi Anni poole käsu või palvega ei pöördu, kuid tüdrukud lepivad kokku, kuidas nad edasi tegutsevad ja mida tuleks kaasa võtta.
10. **Vastutegevus** – See funktsioon puudub. Vastutegevus toimuks näiteks juhul, kui Ann astuks Ritale vastu, ei laseks ennast mõjutada vms, aga seda teoses ei juhtu.
11. **Teelesaatmine** – Selle funktsiooni alla kuulub Anni lahkumine kodust (Vallik 2008: 67). Kuna tal sel momendil kedagi kodus ei ole, puudub ka teelesaatja. Kui aga pidada kodu all silmas kodulinna, siis sealt saadab nii Anni kui Ritat bussile Reena (Vallik 2008: 67–69).

Siit edasi muinasjututegelaste funktsioonide ja Aidi Valliku teose sündmustiku järgnevus enam vastavuses pole. Teoses eelneb funktsioon 15 – ümberpaigutamine ruumis –

funktsioonile 12 – väljakutse. Ehk Ann sõidab Võsule, kus tal tuleb iseseisvalt hakkama saada. Seejärel kohtub ta seal Villemiga, kellest saab talle ema poolt määratud abistaja.

12. **Väljakutse** – Katse, kas Ann tuleb iseseisva, vanematest sõltumatu eluga toime. Anni ema usub, et tütar on juba piisavalt täiskasvanuliku mõtlemisega ja tuleb iseseisvalt toime, kuid et tema katsumused liiga rängad poleks, saadab talle abilise.
13. **Kangelase reaktsioon** – See funktsioon puudub. Kuna kangelane ei puutu kinkijaga kokku.
14. **Võluvahendi omandamine** – Selle all võib vaadelda abilise saamist. Anni abiliseks saab Villem, kelle tegelikult hoopis Anni ema on saatnud (Vallik 2008: 86). Seega on Anni abistamisel juhtroll emal, kuid Villem on tema n-ö käepikendus, kuna ema ise ei saa välja ilmuda. Samuti on Ann tänu emale saanud enda käsutusse seiklusel vajamineva raha, toidukraami, rohud ja preservatiivid.
15. **Ümberpaigutamine ruumis** – Uueks tegevuspaigaks on Võsul asuv suvila (Vallik 2008: 72). Enne toimub tegevus Anni kodulinnas, mida ei ole teoses täpsemalt määratletud.
16. **Võitlus** – Ann asub võitlema oma heaolu eest Võsul. Peamisteks vastasteks on Rita ja tema kamp. Samas toimub ka Anni sisemine võitlus, mille käigus ta püüab otsusele jõuda, kas jääda paigale või pöörduda koju tagasi.
17. **Märgistamine** – Ann puutub kokku ülekohtu ja pettumusega, mis jätavad oma jälje. Samuti kuulub selle funktsiooni alla Anni esimene seksuaalkogemus, temast saab naine (Vallik 2008: 116–117).
18. **Võit** – Annil õnnestub enda eest seista. Kuigi nii mõnelgi korral peab ta Rita ja teiste kambaliikmete tahtmisele alistuma, on tema heaolu siiski suuremal määral tagatud. Selles abistab teda Villem, kelle sõnu ja tegusid Ann arvesse võtab.
19. **Häda või puuduse likvideerimine** – Toiduvarud on otsas. Villem annab vihje, et vaadataks keldrisse. Sealt leitaksegi söögipoolist. (Vallik 2008: 136). Tulekahju saunas, mis tänu Villemi asjakohasele tegutsemisele jääb tõsisemate tagajärgedeta (Vallik 2008: 118–124).

Järgneva kolme funktsiooni puhul ei vasta Aidi Valliku teose sündmuste kulg ja Propi muinasjututegelaste funktsioonide järgnevus teineteisele. Loo põhjal on järgnevus selline: jälitamine, pääsemine, tagasitulek.

20. **Tagasitulek** – Ann on ebastabiilses meeleseisundis ja jookseb metsa. Ta leitakse ja ta naaseb suvilasse. (Vallik 2008: 151–154).
21. **Jälitamine** – Kangelase jälitamise võib siinkohal samastada kangelase otsimisega, mis tegelikult leiab aset enne tagasitulekut suvilasse. Kui Ann on metsa jooksnud, siis teda otsitakse. (Vallik 2008: 153).
22. **Pääsemine** – Anni otsitakse. Ta suudab otsijatele vastu hõikuda ning teda kuuldakse. Seeläbi pääseb Ann metsa jäämisest ja külmumisest (Vallik 2008: 153–154). Toimub nii päästmine kui pääsemine.
23. **Naasmine tundmatuna** – Otsest naasmist ei toimu, kuid muutus on toimunud Annis sisemiselt. Pärast sõbra uppumist jookseb kogu seltskond minema. See on murdepunkt, mil Ann ei suuda end enam talitseda ning karjub oma mõtted välja (Vallik 2008: 175). Ta tundub teistele käitumiselt võõras, kui julgeb oma arvamuse teatavaks teha.
24. **Alusetud nõuded** – Kuna teoses puudub valekangelane, kelle üheks tegevuseks on alusetute nõuete esitamine, siis puudub ka see funktsioon.
25. **Raske ülesanne** – Kui kõik teised on suvilast lahkunud, peab Ann otsustama, mida ta edasi teeb. Tal on raske tunnistada, et tegelikult tahab ta koju. Osa temast võitleb veel selle nimel, et proovida iseseisvalt hakkama saada (Vallik 2008: 179–194).
26. **Lahendus** – Ann jõuab otsusele, et tahab koju minna (Vallik 2008: 196). Villem aitab teda selles.
27. **Äratundmine** – Anni ja ema taaskohtumine (Vallik 2008: 201). Ann tunneb kaevu juures istujas ära oma ema. Äratundmisrõõm.
28. **Paljastus** – Anni loo lõpus see funktsioon puudub. Aga tinglikult toimub paljastus kogu Anni seikluse vältel: mida enam ta selle seltskonnaga Võsul koos on, seda enam ta mõistab, kuidas üks või teine teda tegelikult ära kasutab (nt Rita, kellel oli Anni vaja vaid kodust eemale pääsemiseks ja lõbutsemiseks, kuid kes edaspidi ei hoolinud Annist sugugi).
29. **Transfiguratsioon** – Peamine muutus toimub Annis sisemiselt, kui ta jõuab tänu päevikust loetule arusaamisele, milline inimene ta ema tegelikult on, ja et ka temal on tunded, et ka talle on haiget tehtud. Seeläbi mõistab Ann, miks ema on püüdnud teda kohati küllaltki karmide meetoditega kasvatada. Kuna muinasjutus mõeldakse transfiguratsiooni all kangelase välimuse muutumist/muutmist, siis võib siia alla

kuuluda ka defloratsioon – Anniga toimus kehaline muutus (Vallik 2008: 116–117).

30. **Karistus** – Vastaste karistamisest otseselt juttu pole. Kui karistuseks pidada kahte õnnetusjuhtumit – tulekahju saunas ja uppumine meres (Vallik 2008: 118–124, 171–174) –, siis see toimus sündmuste haripunktis, mitte loo lõpus. Ka Ann saab mingis mõttes oma karistuse kätte, kuid see polegi nii väga karistus, vaid pigem õpetus, et enne tegutsema asumist peaks hoolikamalt mõtlema ning enne, kui otsustatakse teist ülekohtuselt kuhugi lahterdada, tuleks uurida tema tegude tagamaid (nt Anni emal on põhjus, miks ta oma päevikut ja minevikku paljastada ei taha; eesmärk on ju ikkagi oma tütre kaitsmine ning võib oletada, et ka oma mineviku unustada püüdmine).
31. **Pulmad** – Pulmad võib tinglikult lahterdada ka lihtsalt õnneliku lõpu alla. Ann on jälle turvalises kohas ema juures ja ta on mitme elukogemuse võrra rikkam, inimesena küpsem (Vallik 2008: 201).

Eelnevast võib järeldada, et Vladimir Propi muinasjututegelaste funktsioonide järgnevus peab üldiselt paika ka noorteromaanis „Kuidas elad, Ann?“. Esineb vaid üksikuid kohti, kus Valliku teksti sündmuste järjekord ei lähe vastavusse Propi järjestusega tegelaste funktsioonidest. Samuti esineb Valliku noorteromaanis suurem osa Propi muinasjututegelaste funktsioonidest.

Eelnevates alapeatükkides vaatlesin Aidi Valliku noorteromaani „Kuidas elad, Ann?“ kui imemuinasjuttu. Analüüsi käigus ilmnes, et noorteromaanil on muinasjutuga väga palju ühist. Selles kehtivad muinasjutule omased seadused ja esinevad imepärased juhtumised. Kuna imed on muinasjutu seisukohalt väga olulised, siis imede esinemine noorteromaanis muudab teose seda enam muinasjutule sarnasemaks. Siiski on noorteromaani imepärasus loogiliselt seletatav, mingisugust nõidust nende nn imede taga tegelikult ei ole. Muinasjuttude imed aga jäävadki imedeks (nt kõrvitsa muutumine tõllaks). Kuigi romaani ja muinasjutu teksti maht on väga erinev, järgitakse mõlemas sama struktuuri. Mõlemal on algus ja lõpp, pinge kasv ja langus ning liikumine probleemist lahenduse suunas. Muinasjuttus on informatsioon konkreetsemalt esitatud. Noorteromaanis pööratakse kirjeldustele suuremat tähelepanu ning sündmustel võib olla mitmeid keerdkäike. Kõik see suurendab teksti mahtu. Sarnaselt muinasjutule on noorteromaanis tähtsal kohal moraal.

Nii muinasjutt kui noorteromaan kannavad endas õpetlikku sõnumit. Mõlema teksti puhul on see esitatud enamasti peidetud kujul, mitte ei ole otse välja öeldud. „Kuidas elad, Ann?“ loo moraali võiks kokku võtta ütlusega, et igaüks õpib oma vigadest. See tähendab, et Anni tungiv püüd iseseisvuda ja vanematele tõestada, et ta ei ole enam väike laps, õpetab Annile, et vanematel on tegelikult põhjus, miks nad midagi varjavad või kuidas oma last kasvatavad. Kõige taga peitub hoolimine ja oma lapsele parima soovimine. Ka Anni ema saab targemaks; tema „veaks“ on püüd tüdruku kõikvõimalikul moel säästa teismeele pöörasustest, millega ta ise oma nooruses kokku puutus. Emal tuleb aga tõdeda, et kõik peavad oma katsumused ise läbi tegema.

Muinasjutu ja noorteromaani sarnasusele viitab ka see, et analüüsitud noorteromaanis esinevad tegelased samades rollides, milles Propi määratluse kohaselt ka imemuinasjutu tegelased. Sama kehtib ka muinasjututegelaste funktsioonide kohta. „Kuidas elad, Ann?“ järgib küllaltki täpselt Propi muinasjututegelaste funktsioonide järjestust. Kõrvalekaldeid esineb väga vähe. Samuti on enamus Propi muinasjututegelaste funktsioonidest noorteromaanis esindatud.

Kuna Valliku „Kuidas elad, Ann?“ vastab hästi muinasjutu seadustele ning see on analüüsitav imemuinasjutu elementide abil, võib väita, et noorteromaan on justkui modernne muinaslugu, mis on detailsemal ja pikemal kujul esitatud. Tegelikult võib muinasjutu elemente leida ka teistest tekstiliikidest ja žanritest, näiteks arenguromaanidest ja seebiooperitest. Sellest võib järeldada, et muinasjutu elemendid on niivõrd universaalsed, et neid kasutades ja/või tänapäevastades on võimalik luua ka teisi teoseid. Kui vaadata kirjandust üldisemalt, siis väga palju esineb laenamist ja motiivide üle võtmist. Eriti tihedalt on seotud naaberrahvaste ja -maade kirjandus (vrd Soome „Kalevala“ ja Eesti „Kalevipoeg“). Motiivid on levinud ka muinasjutusiseselt. Seega võivad motiivid levida nii sama kui ka erineva žanri raames. Ilmselt on motiivide laenamine ja teisenemine ka põhjuseks, miks analüüsitud noorteromaan „Kuidas elad, Ann?“ nõnda palju muinasjutu elemente sisaldab.

3. Noorteromaan „Nullpunkt“ kui imemuinasjutt

Margus Karu noorteromaan „Nullpunkt“ ilmus 2010. aastal. Romaan osutus väga menukaks. Rakvere Teater on selle põhjal teinud samanimelise lavastuse, mis esietendus 2011. aastal (lavastaja Jaanika Juhanson) (vt RAKVERE TEATER). Allfilmil on „Nullpunktist“ valmimas film (vt ALLFILM).

Margus Karu „Nullpunkt“ kajastab Eesti noorte elu 21. sajandi alguses. Sündmused leiavad aset pooleteise aasta jooksul. Romaani sündmused algavad veebruariga, mil peategelasest saab Tallinna eliitkooli 11. klassi õpilane, ja lõpevad järgmise aasta juunikuuga, mil eksamitulemused on teada saadud ja keskkool läbi. Peategelasest saab selle aja jooksul täisealine noormees.

„Nullpunkt“ on jaotatud peatükkideks, mis on omapäraselt nummerdatud, nimelt algab lugu peatükiga -17 ja lõpeb peatükiga +29. Kokku on 58 peatükki. See on justkui arvtelg, millele on märgitud nii negatiivsed kui positiivsed väärtused ning nullpunkt, millest alates algab peategelase tõus. Samuti, nagu arvteljel on märgitud positiivne suund, nii kulgeb ka „Nullpunktis“ jutustatud lugu positiivses suunas. Enamus peatükkidest on esitatud täisarvudena, kuid esineb ka n-ö poolikuid peatükke, nt +2,3 ja +4,6. Neis on sündmuste kulg justkui aeglustunud, st et liigutakse päev päeva kaupa ja peategelase areng on esitatud samm-sammult. Miinusega on märgitud peatükid, milles peategelase elu läheb aina allamäge, kuni jõuab viimse piirini. Peategelase elupüramiidi kolm peamist tahku – kodu, kool, sõbrad – varisevad kokku ning ta seisab silmitsi enesetapuga. Seejärel on nullpunkt – peatükk 0 –, kui peategelane peab otsustama, kas tal on küllalt jõudu end kokku võtta ja võidelda. Ta ei soorita enesetappu ja mõtleb elu üle järele. Järgnevad peatükid, mis on plussiga märgistatud, tähistavad peategelase arengut seatud eesmärgi suunas. Ta on välja töötanud plaani, kuidas taas oma elu korda saada. Lisaks põhiloolle on tekstis ka peategelase meenutused. Enamasti meenutab ta oma lapsepõlve, kooliaega Lasnamäel, ema tervisliku seisundi kõikumist ja kodust olukorda ajal, mil nad veel kõik koos Lasnamäel elasid. Kuid on ka paar tagasivaadet lähiminevikule. Meenutused on tähistatud kursiiviga, et neid põhitekstist eristada.

Tekst on esitatud minajutustaja vaatepunktist, jutustajaks teose peategelane Johannes Tamm. Johannes on 17-aastane (saab vahepeal täisealiseks) 5-lapselisest perest pärit nooruk. Perekond hakkab koost lagunema ja kaotama kunagist harmooniat, kui selgub, et ema skisofreeniahaigus aina süveneb. Johannes on ainuke, kes loo toimumise ajal lastest veel koju jäänud; õed-vennad on ära kolinud ning isagi lahkunud. Johannes on kasvanud ja õppinud Lasnamäel, mõnda aega proovinud koolis käia ka Roostal. Ta saab aru, et tema elu vajab muutmist. Roostale läheb Johannes lootuses uut kooliaastat ja paremat isiklikku elu alustada, kuna Lasnamäe koolis on tema õppeedukus langenud ning tal pole enam ei õiget kodu ega sõpruskonda. Roosta ei vasta aga Johannese ootustele ja ta proovib õnne Tallinnas. Kuigi Johannesel õnnestub pääseda ühte Tallinna eliitkooli, kus ta loodab leida uusi sõpru ja seeläbi oma elus midagigi paremaks muuta, osutub loodetu saavutamine põrgulikult raskeks.

„Nullpunktis“ käsitletakse ühte tänapäeva olulist noorteprobleemi – koolivägivalda, mida avatakse teoses pigem selle vaimsest kui füüsilisest aspektist. Peategelane Johannes on maakoolist ja Lasnamäelt tulnud uustulnuk. Eliitkoolis valitsev mentaliteet erineb tavakooli omast; sealsete noorte tunnustamisvajadus on veelgi suurem, sest nad kõik on nõõ väljavalitud ja parimad. Johannesel tuleb end eliitkooli klassikaaslastele tõestada ja näidata, et ta sobib nende sekka, kuigi on maakoolist tulnud. Klassis on aga kindel hierarhia ja igal õpilasel oma positsioon. Klassi liidrite sõna maksab ja kui nemad kedagi heaks ei kiida või – mis veel hullem – teevad ta hoopis maha, siis pole võimalik ka teiste soosingut võita. Johannese lugu on ehe näide sellest, kuidas koolivägivalda mehhanism toimib. Täiesti ebaõiglasel ja tühisel põhjusel hakatakse kedagi tõrjuma. Kui keegi grupist julgeb tõrjutu suhtes poolehoidu näidata, siis satub ka tema automaatselt kiusamise alla. Seepärast leitaksegi, et enda huvides on targem liidreid järgida, kui olla tõrjutu. Johannese tõrjutuse põhjuseks on kuulujutt Roosta koolis toimunud intsidendist, kus Johannese püüd ühte tüdrukut ebameeldivusest säästa näib hoopis mõnitusena. Kui algul püüavad mõned õpilased (nt Reelika, Eeva) Johannesesse endiselt sõbralikult suhtuda, siis klassi liidrite surve ja kartuses oma mainet rikkuda hoidutakse edaspidi Johannesega suhtlemast. Samas on Johannese lugu ka võitleja ja võitja lugu. See on võitlus iseenda ja teistega, mis õpetab, kuidas kõige kriitilisemast madalpunktist elus on võimalik edukalt välja tulla. Johannese võitlus seisneb eelkõige enda distsiplineerimises. Pärast enesetapuga silmitsi seismist ja elu üle järele mõtlemist paneb Johannes paika plaani, kuidas oma elu taas elamisväärses

muuta. Ta juhindub järjekindlalt oma plaanist. Ta teeb tööd oma välimusega ja muudab enda suhtumist. Järk-järgult saavutab Johannes klassikaaslaste poolehoidu, tema kodune olukord paraneb ning ta leiab endale sõbrad. Johannes väljub sellest võitlusest võitjana.

3.1. Muinasjutu seadused noorteromaanis „Nullpunkt“

Järgnevates alapeatükkides vaatlen Margus Karu „Nullpunkti“ kui muinasjuttu. Uurin, kas muinasjutu seadused kehivad ka Johannese loos. Järgneb peatükk, kus vaatlen, kas „Nullpunkti“ tegelased vastavad Vladimir Propi muinasjututegelaste rollidele. Seejärel analüüsin Propi muinasjututegelaste funktsioonide esinemist Karu „Nullpunktis“.

3.1.1. Alguse seadus

„Nullpunkt“ algab äkilise mõttesööstuga, mis eelneb peatükkidele. Ilmselt on selle ülesandeks lugejas huvi tekitamine ning vihje andmine selle kohta, et mingisuguses staadiumis jõuab lugu välja ülimalt kriitilise punktini. Järgnevalt ka väljavõtte teose alguse mõttesööstust.

„Ma ei taha seda. Ma ei taha seda. Ma ei taha seda. Ma ei taha. Ma ei taha seda hetke. Ma ei taha seda nädalat. Ma ei taha seda tuba. Ma ei taha seda peret. Ma ei taha seda elu. Ma ei taha seda elu. Ma ei taha seda. Ma tahan kõike uut. /.../ Kas ma hüppan? Hüppan. Hüppan. Ma ei tea. Hüppan! Ei. Ma ei taha. Ma ei taha. Ma ei taha midagi. /.../ Jooksen trepist alla. Jooksen paljajalu läbi lume. Majade vahele. Jooksen. Nüüd on korras. Tänaseks. Panen ketsid jalga. Lähen bussipeatusesse. Kõik saab korda.“ (Karu 2010: 9)

Tegelikult saab põhilugu (peatükid -17 kuni +29) vaadelda ka täiesti ilma alguse mõttesööstuta. Põhitekst algab rahulikult ja sissejuhatavalt nagu muinasjuttki. Puudub muinasjutule iseloomulik alguse tüüplause. Kõigepealt kirjeldab minajutustaja kaasinimeste ja enda riidetust ning natukene ka ümbritsevat. Esialgu jääb ebaselgeks, kus ja millal sündmused toimuvad ning kes selles osalevad. Ka ebakonkreetsus on muinasjutule iseloomulik. Kirjeldusest saab aru, et tegemist on mingisuguse kooliga ja uue meessoost

õpilasega, kuid midagi konkreetsemat ei selgu. Seejärel kõnetatakse minajutustajat. Kõnetajaks on garderoobihoidja. Vestlusest saab teada, et minajutustaja nimi on Johannes, et on veebruarikuu ning et ta läheb 11. klassi. Vihjeid antakse ka minajutustaja tausta kohta. Seejärel tutvustatakse nii Johannesele kui lugejale järk-järgult Johannese klassikaaslast ja õpetajaid. Selgub ka, et tegemist on Tallinna Rootsi gümnaasiumiga ning kes on selle direktor. Kui lugejale on vajalik sissejuhatav informatsioon antud, hakkab lugu samm-sammult arenema ja sisse tuuakse aina kaalukamad sündmused.

Sarnaselt muinasjutule on ka noorteromaanis argielus esinevad inimesed: ülekohtuselt koheldud tegelane, kõrgi suhtumisega isik, abivajaja, abipakkuja, vaesemast perest pärit tegelane.

3.1.2. Skemaatilise seadus

Skemaatilise seadus „Nullpunktis“ ei kehti. Rahvamuinasjuttudes ei pöörata suurt tähelepanu tegelaste ja ümbritseva kirjeldamisele, välja arvatud juhul, kui see on toimuva seisukohalt oluline. Kuna „Nullpunktis“ on kirjeldusi palju, sarnaneb see pigem kunst- ja töödeldud muinasjuttudega, mis on detailsemad kui rahvamuinasjutud.

Nagu juba mainitud, on „Nullpunktis“ palju kirjeldusi. Johannese pilgu läbi edastatakse esmased tähelepanekud nii ümbritseva kui tegelaste kohta. Seeläbi on lugejal kergem kujutluspilti luua. Kuna tegelasi on palju, annavad kohtade ja inimeste lühiiseloostused lugejale parema ettekujutuse, milline on keskkond, milles kangelane Johannes viibib. Iga nime juurde luuakse ka nägu ja käitumismall. Tekstis tuuakse igaühe puhul välja just konkreetsele isikule kõige olulisemad tunnused, mis Johannesele silma hakkavad. Seejuures on välja toodud midagi iseloomulikku nii välismuse kui ka käitumise kohta.

Järgnevalt ka mõned näited. Kaks esimest kirjeldavad tegelasi, kolmas kirjeldab ümbritsevat. Johannes on esimest päeva uues koolis ja Liisa hakkab talle n-ö olulisi klassikaaslast tutvustama.

„Seda öeldes ei liigu Liisa näos ükski lihas, mis viitaks mingisuguselegi emotsioonile. Nähtavasti ei ole tegu sellise tüdrukuga, kes nägu naerukortsudega rikkuma või lauseid liigsete epiteetidega rikastama hakkaks, kui tal seda just koolikirjandi tarbeks vaja pole. Tema kõnes ei ole ühtegi ebamäära vokaali või liigset ebalust, ta hääli on selge ja klaar, sama kehtib ka välimuse kohta – ei midagi häirivat, ei midagi liigutavat. /.../ Liisa käed on uskumatult külmad, sama külm kui ilu. Tean, et ta on kaunis tüdruk, aga seda tüüpi kaunis, mis ei tõmba ligi, vaid sunnib distantse hoidma.“ (Karu 2010: 25)

„Mihkel on nähtavasti klassi iluspoiss. Vähemalt ilusaim poiss. Teravad selged näojooned, klaar jume ja modellimõõtudega keha. Raimo aga... Raimo tuleb meelde elevandipoeg Dumbot ja temast kiirgab ka umbes sama palju positiivsust. Või vähemalt selline on esmamulje, sest pärast seda, kui Raimo mulle oma terava, kuid harva hambumusega naeratab, kangastub mulle pigem Stitch. Teate küll seda Disney multikat Hawaii tüdrukust Lilost ja tema tulnuksõbrast Stitchist, kellel on klapplõuad ja nõeltravad hambad.“ (Karu 2010: 28)

Kolmas näide on ümbruse kirjelduse kohta. Johannes on õelt saanud koha, kus elada.

„Tuba on umbes nelikümmend ruutmeetrit suur, tapeet on välimuse järgi aastast 1920, ühes seinas on üks pisike aken ja lisaks hiiglaslik katuseaken, mida ei saa ei avada ega sulgeda ja mis teeb ruumi koos päikesetõusuga palavaks ja valgeks. Lagi on sissekukkumise äärel, katuseakna kõrvalt pudiseb aeg-ajalt põrandale veidi saepuru. Üks sein on mosaiikpeeglist ja sealt saab iga hetk ja iga nurga alt jälgida enda haledat füüsi. Eluruumiks pole see koht kindlasti mõeldud.“ (Karu 2010: 155)

3.1.3. Kordamise seadus

Kordamise seaduse alla kuuluvaks võib lugeda sündmusi, mis Johannesega korduvalt aset leiavad. Johannes satub alalõpmata pahandustesse või keerulisse olukorda, mis tihtipeale ei piirdu vaid sõnavahetusega. Johannes saab Lasnamäe kaagina tuntud Zaiidilt kaks korda pekka. Johannes püüab päästa Zaiidi enesetappu sooritamast, kuid esialgu on talle tänuks vaid sõim ja jalalöökk kõhtu (Karu 2010: 347), ning ka korteripeol saab Johannes Zaiidi käest pekka (Karu 2010: 144). Korduvalt leiavad aset ebameeldivad olukorrad koolis ja Karmo ahistav käitumine Johannese suhtes (Karu 2010: 95, 132). Samuti kuulub kordamise seaduse alla Johannese trenn. Ta püüab igapäevaselt jooksmas käia ning oma tulemust kas või minuti võrra parandada (Karu 2010: 161, 164, 167, 169). Kui Johannes Biankaga rohkem suhtlema hakkab, käivad nad korduvalt Kloostri Aidas istumas (Karu 2010: 286, 356, 366) või Rüütli tänaval peol (Karu 2010: 327, 351, 359). Üldiselt võib

kordused jagada negatiivseteks ja positiivseteks. Ühed toovad Johannesele kahju (nt peksa saamine, ahistamine), teised aga aitavad teda edasi (nt trenn, järjekindel dieet, Biankaga väljas käimine).

3.1.4. Kolmarvu seadus

Kolmarvu seadust „Nullpunktis“ otseselt ei esine. Ometi võib tekstist leida mitmeid kolmikuid. Näiteks on kolmikuks juba see, kuidas Johannese lugu on peatükkideks jaotatud: negatiivne väärtus, nullpunkt ja positiivne väärtus. Ehk periood, mil Johannese elu aina hullemaks läheb; seisak, mil ta mõtleb, kuidas edasi; periood, mil Johannes tegutsema asub ja tema elu järk-järgult paremusepoole liigub. Kolmiku moodustavad ka kodu, kool, sõbrad. Need on Johannese elus tähtsaimad.

Kolmikuid leidub veel. Johannes on käinud kokku kolmes koolis – Lasnamäel, Roostal, Rootsi gümnaasiumis. Johannese peres on kolm poisslast – Olav, Paul ja Johannes ise, kes on ühtlasi ka noorim laps. Teose lõpuks elavad ema, isa ja Johannes koos – jällegi kolmik. Ka tüdrukutebänd Neon Brides, kellele Johannes laulu kirjutab, moodustab kolmiku. Johannes „märgistatakse“ samuti kolmel korral – ise lõigub end ja kahel korral saab peksa. Oma eluseikluse lõpuks on Johannesel kolm peamist sõpra – Kairi, Saša ja Bianka.

3.1.5. Tagakaalu- ehk lõppkaaluseadus

Tagakaalu- ehk lõppkaaluseadust käsitletavas tekstis otseselt ei ole. Kui muinasjutus suurendatakse pinget kordamisega, mil kõige tähtsam asetatakse lõppu, siis „Nullpunkti“ puhul ei saaks öelda, et üks sündmus oleks teisest tähtsam. Pigem on lõpptulemuse seisukohalt iga sündmus oluline. Järjepidevate uute sündmustega hoitakse pinget üleval. Oluliseks murranguhetkeks on Johannese otsus oma elu ümber korraldama hakata. Sellest alates töötab Johannes ennast järk-järgult üles ning selle tulemuseks on positiivne

lõpplahendus. Pärast mitmeid pingutusi saavutatud positiivset lõpplahendust võib pidada ka tagakaaluseaduseks.

Kui muinasjutus saavutab edu noorim vend või õde, siis ka „Nullpunktis“ tegutseb noorim pereliige, kes lõpuks oma eesmärgi saavutab.

3.1.6. Tegude või tegevuse seadus

Muinasjutus on rõhk tegevusel ja tegutsemisel. Kangelased ei mõtle pikalt, vaid tegutsevad. Ka „Nullpunktis“ on palju sündmusi ning pidevalt toimub midagi. Kangelane Johannes on samuti tegudeinimene. Samas ei tegutse ta mõtlematult. Näiteks oma elu paremaks muutmiseks paneb Johannes paika kindla plaani – ta muudab keskkonda, kus viibib, oma füüsis ja ellusuhtumist – ning tegutseb selle järgi. Üldiselt ongi tekst orienteeritud tegevusele. Kujutatakse ka kangelase mõttemaailma, mis on enamasti seotud mingisuguse tegevusega. Tegutsedes tekivad mõtteseosed. Järgnevalt on välja toodud ka Johannese tegutsemisplaan.

„Ma teen endast sellise poisi – sellise inimese, keda kadestatakse ja ihaldatakse. Sellise, keda tahetakse tunda, keda tahetakse armastada. Ma teen seda kõigi kiuste, nii et neil ei jää lihtsalt mitte midagi muud üle kui minuga leppida. Ma hakkan vastama armastusväärse inimese kriteeriumitele. Ma veel ei tea, kuidas see kõik toimima hakkab, aga endalegi märkamata olen juba asjaga algust teinud.

Keskkond. Alustasin sellest. Mul on nüüd oma tuba... või pigem oma ruum. Saan seal rahulikult lugeda ja õppida. Rahulikult olla. Rahulikult mõelda.

Füüsis. Ma ajan ennast vormi. Ma hakkasin trenni tegema. Laenasin Indrekult hantlid, millega olen juba nädalaid vehkinud, ja kui ma oma hiidpeegli ees rinnalihaseid pingutan, siis on lamedal rinnakorvil tõepoolest pisikest lihaskirmet näha. Ma hakkan jälgima, mida süüa. Ma saan sellest aknest jagu. Ma võtan alla. Ma ajan end lihastesse. Ma muretsen endale uued riided. Minust saab vastupandamatu.

Ilusaid ei narrita.

Ma hakkan elust rõõmu tundma. Ma hakkan aega kulutama asjadele, mis mulle midagi pakuvad. Ma ei konuta enam, ennast lõikudes, lumisel aknalaual, igatsedes paremat elu. Ma hakkan seda paremat elu lihtsalt elama, sest ma ei taha enam seda elu, mille olen niisama nukrutsedes mööda saatnud. Ma tean, et see on võimalik.“ (Karu 2008: 170)

3.1.7. Vastandite seadus

Kui muinasjutus kujutatakse tegelaste omadusi enamasti mustvalgelt, siis noorteromaanis tegelaste omadused nii selgelt välja ei tule. Tegelastel võib olla nii hea kui halb pool. „Nullpunktis“ on Johannes kannatava kangelase rollis, kes on nii välimuselt kui sisemuselt positiivne kangelane. Ometi on ka temas olemas samasugune omadus nagu ta vastastelgi. Kuigi Johannes püüab kõigest väest heidikustaatusest välja tulla, siis ise tõrjub ta nii heidikustaatuses olles kui sellest vabanenuna teisi heidikuid. Näiteks ei soovi ta Stinnuga eriti suhelda ega koos koju minna ning mõtleb vabandusi välja (Karu 2010: 338–340). Samas võib põhjuseks olla kartus, et Stinnuga suhtlemine võib Johannesele populaarsuseredelil ülespoole pürgimisel takistusi ette tuua.

Ka Johannese vastaste hulka kuuluvad tegelased ehk Johannese klassikaaslased ei ole tegelikult üdini halvad. Paljud neist ei näita küll Johannese vastu sallivust üles, kuid sündmuste arenedes tuleb ilmsiks ka nende helgem pool. Näiteks Liisa, kes on üks neist, kes õhutab Johannest tõrjuma, vabandab Johannese ees hiljem oma käitumise pärast.

Muinasjutus näitab tavaliselt tegelase välimus tema iseloomu. „Nullpunktis“ ei pruugi tegelaste välimus peegeldada nende sisemust. Väliselt ilus tegelane ei tähenda ka seesmiselt head inimest. Nii mõnigi Johannese vastastest on nägus, kuid ometi pole nad Johannese suhtes just kõige positiivsemalt meelestatud. Seega tuleb noorteromaanis tähelepanelikult tegelasi jälgida, kuna tegelaste iseloomust annavad aimu pigem tema teod, mitte välimus.

Vastanditena võib välja tuua Johannese (+ tema abilised Kairi ja Saša) ja tema klassikaaslased (v.a mõni erand). Sel juhul on tegemist hea ja halva vastandiga. Kontrast ilmneb ka Johannese ja tema lapsepõlvesõprade vahel. Enamus tema sõpradest ei ole elus midagi saavutanud, nende elu keerleb joomise ja pahategude ümber, neil pole tahtmist ega jaksu oma elu muuta. Johannes aga seevastu pürgib paremuse poole, ta tahab oma elus midagi saavutada. Samuti on vastandid Johannese esimene kool Lasnamäel ja tema uus kool. Lasnamäe kooli tase erineb Rootsi gümnaasiumi omast kõvasti, sest Rootsi gümnaasium on eliitkool, kuhu pääsevad vaid valitud.

3.1.8. Lavalise kaksuse seadus

„Nullpunktis“ kehtib lavalise kaksuse seadus. Tegelased on enamasti dialoogis, üks osalistest kangelane Johannes. Esineb ka tekstiosi, kus vestlejad on rohkem. Seda näiteks puhkudel, kui korraga on koos palju inimesi, nagu vestlusel klassis (Karu 2010: 254–255) või suvevaheajal väljas palli mängides (Karu 2010: 213–214). Üldiselt toimub suhtlus siiski dialoogivormis. Dialoogi üks osapooltest on Johannes, tema vestluspartnerid varieeruvad.

3.1.9. Lõpu seadus

„Nullpunkti“ sündmuste areng kätkeb endas mitmeid probleeme, mis viivad välja olulise murdepunktini kangelase elus – ta seisab enesetapuga silmitsi, kuid valib siiski elu. Seejärel astub kangelane Johannes katsumustele vastu ja asub probleeme lahendama. Nii liiguvadki sündmused järk-järgult lõpplahenduse poole. Sarnane areng toimub ka muinasjutu sündmustes. „Nullpunktis“ on väga hästi välja toodud, kui kiiresti või aeglaselt parasjagu probleemi lahenduse poole liigutakse. Seda väljendavad peatükid: täisarvuliste peatükkide puhul on sündmuste arengut kirjeldatud kokkuvõtlikumalt, n-ö poolikute peatükkide puhul on sündmuste arengut kirjeldatud aga detailsemalt. Nagu muinasjutulgi on ka nimetatud noorteromaanil õnnelik lõpp. Kui muinasjutt lõpeb tihtipeale pulmadega, siis „Nullpunktis“ pulmi ei toimu. Õnnelikuks lõpuks võib pidada kangelase võitu iseenda ja oma vastaste üle, takistuste ületamist, sõprade leidmist, pereharmoonia taastamist, kooli lõpetamist ja kuulsuse saavutamist.

Kuigi raamatus „Nullpunkt“ puudub muinasjutu lõpule iseloomulik tüüplause, on selle lõpp kokkuvõtlik ja viitab kangelase edasisele saatusele. Viimases peatükis on kokkuvõtlikult välja toodud, mis Johannese kui kangelase elus tulevikus toimuma hakkab. Kõik see viitab edule ja õnnelikule tulevikule.

„Kreete on jõudnud häälega Kreekasse ja tunneb ennast kuuma päikese all imeliselt. /.../ Saša sebis talle „tutvuste“ kaudu hotellirestorani töö ja paari nädala pärast

lähme meiegi Saša, Kairi ja Biankaga *roadtrip*'ile, mille lõppeesmärk on Saša valduste ülevaatamine. Seda, kas ja millal tagasi tuleme, me veel täpselt ei tea. Neon Brides läks lahku ja too kolmas tüdruk, Kaia, jätkab Saksamaal soolokarjääri. Teised pliksid aga tulid kodumaale tagasi ja koostasid siin uue kollektiivi, mille sügisel ilmuval esikalbumil on viis minu sõnadele tehtud lugu – üks neist on lausa Saša komponeeritud. Eks paistab, mis edasi saab.“ (Karu 2010: 366)

Johannese loole paneb lõpliku punkti tema suhtumine Paulasse. Paula on Johannese klassiõde Tallinna Rootsi gümnaasiumis. Paula on Johannesesse algusest peale tõrjuvalt suhtunud ja poisile inetusigi öelnud. Loo lõpus, kui Johannes on populaarseks saanud, helistab Paula Johannesele ja kutsub teda endaga Hiiumaale, nagu nad oleks omavahel kogu aeg sõbrad olnud. Johannese vulgaarne reageering Paula kutsele näitab, et noormees on ebameeldivate ja kahepealgeliste kaaslastega lõpparve teinud ega pea enam teesklema.

3.1.10. Imed

Kuigi analüüsimise aluseks on võetud Vladimir Propi teooria, mis keskendub imemuinasjutule, siis „Nullpunkt“ on tegelikult väga reaalne teos. Muinasjutule omaseid imesid selles ei esine. Sündmused on täiesti reaalsed, need ei ole imepärased. Midagi lihtsalt niisama ei ilmu ega juhtu. Ka Johannese areng ja pealtnäha justkui imeline muutumine on tingitud poisi pingutustest ja järeleandmatusest. Küsimusi tekitab aga pigem see, kuidas üks poiss nõnda palju ja ebaõiglaselt keerukatesse olukordadesse satub. Seda võiks pidada justkui saatuse vingerpussiks või omamoodi imeks, mis tavaelus harva ette tuleb.

Margus Karu „Nullpunktis“ kehtivad muinasjutu seadused hästi. Nagu ka Valliku teoses, puudub siingi nii muinasjutu alguse kui lõpu tüüplause. See-eest on noorteromaani algus muinasjutule sarnaselt rahulik ja sissejuhatav ning tegelaste ja sündmuspäiga kohapealt valitseb esialgu ebakonkreetsus. „Nullpunkti“ lõpp on samuti muinasjutule sarnane: probleem on lahendatud ja kangelane on õnne leidnud; vihjatakse ka kangelase headele väljavaadetele tulevikus. Kordamist esineb tekstis palju (nt peksmine, ahistamine, peol ja söögikohas käimine), kuid enamasti ei ole seda rõhutatud. Ainus kordamine, mida

„Nullpunktis“ rõhutatakse, on Johannese trenn. Seejuures tuuakse esile järjekindlust ja näidatakse, kuidas tema tulemused paranevad.

„Nullpunktist“ ei puudu ka vastandamine. Esineb nii tegelaste kui sündmuskohtade vastandamist. Erinevalt muinasjutust pole siinsed tegelased mustvalged. See võimaldab vastandada ka ühe tegelase erinevaid iseloomujooni. Muinasjutus vastanduvad omavahel siiski peamiselt tegelased, mitte ühe tegelase mitu tahku.

Sarnaselt muinasjutule on analüüsiv noorteromaan orienteeritud tegevusele. Muinasjutus kasvatatakse pinget kordamisega, noorteromaanis aga pigem pidevalt lisanduvate uute sündmustega. Nullpunkt ehk murranguhetk on teoses väga oluline koht; sellest alates arenevad sündmused probleemi lahenduse poole. Positiivset lõpplahendust võib pidada tagaakaluseadusele vastavaks. Kuigi muinasjutus kompenseerib tegude ja tegevuse seadus vähest tegelaste ja sündmuspaikade kirjeldamist, siis „Nullpunktis“ esineb nii tegutsemist kui kirjeldamist. Noorteromaanis on tegelasi väga palju ja nende kohta on esitatud rohkesti detaile. Skemaatilise seadus ongi muinasjutu seadustest ainus, mis noorteromaanis ei kehti. Samuti puuduvad „Nullpunktis“ imed, mis on muinasjutu ühed väga olulised komponendid. Kuigi „Nullpunkt“ erineb oma reaalelulisuse poolest fantaasierikkast muinasjutust, kehtivad muinasjutu seaduses selles hästi.

3.2. Noorteromaani „Nullpunkt“ tegelased kui muinasjututegelased

Margus Karu „Nullpunktis“ on tegelasi päris palju. Juba peategelase Johannese pere on suur ning iga pereliikme minevik ja iseloom on värvikad. Samuti on Johannesel mitmeid lapsepõlvest jäänud sõpru-tuttavaid, kellega ta aeg-ajalt kokku puutub. Lisanduvad veel uued klassikaaslased ja õpetajad Tallinna Rootsi gümnaasiumist. Klassis on kokku 36 õpilast ja romaanis märgitakse neist ära enam-vähem pooled. Seejuures on igaühe puhul välja toodud lühike iseloomustus tema välimuse ja/või käitumise kohta. Õpetajatest on lähemalt juttu tehtud umbes kümnest, pikemalt peatutakse klassijuhatajal. Samuti on ära

mainitud Johannese vestlus direktoriga. Lisandub Johannese sõbra Kairi sõpruskond ja mõned juhututtavad.

Vaatamata tegelaste rohkusele ei ole nende rollidesse paigutamine keerukas. Neist paljusid on võimalik vaadata grupina, mis vastab teatud rollile. Samuti on küllaltki hästi aru saada, millised on tegelaste kavatsused ning millise positsiooni on nad peategelase suhtes võtnud. Siiski on mõne tegelase puhul kaheldav, kas ta sobib vastavasse rolli, sest tal esineb omadusi, mis teatud rollile vastavad, kuid samas on tal ka konkreetse rolli suhtes vasturääkivusi.

Järgnevalt on vaadeldud romaanitegelaste vastavust Propi muinasjututegelaste rollidele.

1. **Kangelase vastane e antagonist** – Kangelase vastaseks võib pidada peaaegu tervet Tallinna Rootsi gümnaasiumi klassi, kuhu Johannes õppima asub. Klassikaaslaste seas on küll mõni erand, kes Johannesega sõbrustada tahaks, kuid tegelikkuses temast ikkagi eemale hoiab, et oma mainet mitte rikkuda. Selline kogu klassi surve tõrjub Johannese heidikustaatusesse, mis võimendab poisi niigi rasket olukorda veelgi. Johannes loodab uues koolis sõpru leida, hästi õppida ja niiviisi oma elu paremaks muuta. Klassikaaslaste tõrjuv suhtumine on aga talle selles ettevõtmises suureks takistuseks. Õpilastest võiks eraldi välja tuua Liisa ja Peebu. Nemad on klassi liidrid ja nende sõna maksab. Just Peep on see, kes levitab Johannese kohta kuulujuttu Roostal toimunud. Muidugi on ka kuulujutu aluseks järjekordne arusaamatus ja Johannes ei ole tegelikult milleski süüdi. Liisa pahameele osaliseks saab Johannes juba esimestel koolipäevadel, kui rikub kogemata tüdruku vihiku ära. Kuulujutust ja vihiku rikkumisest alates võtabki Liisa Johannese suhtes tõrjuva hoiaku ja peagi teeb seda kogu klass.
2. **Võluvahendi kinkija** – Võluvahendiks võib pidada elamispinda, mille Ege (Johannese vanem õde) Johannesele annab, kui too pärast enesetapukatset kodust ära jookseb. Tegemist on küll väikse ruumiga, mis tegelikult ei ole elamiseks mõeldud, kuid Johannesele tähendab see midagi palju enam. Poisil on tänu sellele ajutiselt koht, kus omaette olla ja elu üle järele mõelda. Seal panebki Johannes paika skeemi, kuidas edaspidi toimida.

3. **Abistaja** – Üheks abistajaks on Kairi. Temal on Johannese loos väga tähtis osa. Ta on põhikooli tüdruk, kellega Johannes tutvub, kui esimesel koolipäeval matemaatika klassi otsib. Nende tihedam läbikäimine saab alguse sellest, et Kairi pakub Johannesele võimalust osaleda noorsoovahetusprogrammis. Tänu sellele tutvub Johannes Kairi sõpruskonnaga ning leiab nende seast endale lisaks Kairile veel ühe väga hea sõbra – Saša. Kairist ja Sašast saavad Johannese jaoks inimesed, tänu kellele poiss leiab endas jõudu, et oma eesmärgi poole püüelda. Teiseks abistajaks ongi Saša. Lisaks sõbralikule toetusele abistab Saša Johannest ka rahaliselt ning tänu Sašale avaneb Johannesel võimalus end muusikamaailmas proovile panna. On võimalik, et Kairi ja Saša toeta poleks Johannes katsumustele vastu pidanud ega suutnud oma eesmärki saavutada.
4. **Ohver** – Ohvri ja kangelase roll langevad antud romaanis kokku. Seega on ohvriks Johannes. Johannese kodune elu on juba niigi raske, kuid tema kannatusi võimendab ebainimlik olukord koolis ja tõeliste sõprade puudumine. Konflikt järgneb konfliktile. Tihtipeale on Johannes keerulisse olukorda sattunud täiesti ebaõiglaselt. Näiteks tõrjutakse teda koolis talle täiesti arusaamatul põhjusel; Lasnamäe kamba liidri Zaiidi käest saab ta peksa põhimõtteliselt mitte millegi eest; politsei kahtlustab teda Saša peksmises, kuigi tegelikult püüab Johannes Sašat hoopis kaitsta; Johannese ema ujutab kogemata Liisa vihiku üle, kuid süüdi jääb ikkagi Johannes.
5. **Kangelase teelesaatja** – Kangelase teelesaatja puudub. Pärast seda, kui Johannes on kaalunud enesetappu, kuid siiski ümber mõelnud, põgeneb ta kodust. Ema on küll samal ajal kodus ja hüsteeritseb, kuid ta ei soovi, et poeg lahkuks. Seega võiks küll ema kaudselt teelesaatjaks pidada, kuid tegelikult ta selles rollis ei esine, sest Johannes lahkuks – põgeneb – kodust vastu tema tahtmist. Teelesaatja peaks olema keegi, kes teavitab kangelast teda ees ootavatest katsumustest, annab nõu ja saadab kangelase rahumeelselt teele.
6. **Kangelane** – Kangelaseks on peategelane Johannes Tamm. Tema elu on järkjärgult kokku varisemas. Probleemid kodus, õigete sõprade puudumine ja tõrjutus koolis – kõik need aina süvendavad seisundit, mis viib järjest lähemale kriitilisele

murdumispunktile. Kuigi Johannes on igati seltsiv ja hea huumorisoonega noormees, saab temast uues koolis heidik. Ta ei ole liialt uudishimulik ega sega end liialt teiste tegemistesse, kuid sellele vaatamata satub ta alalõpmata konfliktidesse. Just heidikustaatus, väljakannatamatu olukord kodus ja konfliktid sõpruskonnas viivad Johannese nii kaugele, et ta on valmis enesetappu sooritama. Seda ta siiski ei tee. Olles valinud elu, otsustab Johannes, et aeg on oma elu totaalselt muuta – kui keskkond ei kohane temaga, peab tema ise muutuma, et keskkonda sobitada.

Kangelasele omaselt läbib Johannes mitmeid katsumusi. Ta kannatab palju, kuid ometi ei anna alla. Johannes seab endale eesmärgi ja hakkab samm-sammult selle poole püüdlema. Sõna otseses mõttes samm-sammult, sest jookсутrenn on üks osa tema plaanist. Tohtu enesekindluse ja tahtejõuga rühbib Johannes edasi. Tema katsumusterohkel teekonnal tuleb ette ka helgeid hetki Kairi sõpruskonna ja Riina seltsis, mis annavad jõudu jätkata. Järk-järgult saavutabki Johannes selle, mille nimel nii ränka vaeva näinud on. Klassikaaslased hakkavad teda aktsepteerima ja ta võitleb endale välja positsiooni, millest lugu peetakse. Samuti on ta katsumuste käigus leidnud tõelised sõbrad ja justkui boonuseks on taas toimima hakanud ka kodune elu.

7. **Valekangelane** – Valekangelase roll üldiselt puudub. Kangelane on meessoost, mis tähendab, et ka valekangelane peaks samast soost olema ning korda saatma sama, mida kangelanegi. Selline tegelane aga loos puudub. Samas on romaanis tegelane, kes vaid episoodiliselt ja tinglikult võiks valekangelaseks osutada. Selleks on tüdrukutebändi Neon Brides'i mänedžer ja produtsent Ragnar Leho, kelle muusikale Johannes sõnad kirjutab. Laul saab populaarseks, kuid Ragnar Leho nimetab autoriks ennast, mitte Johannest. Selles situatsioonis etendab valekangelast Ragnar Leho, sest püüab Johannese andekust enda huvides ära kasutada ja seeläbi suurt tulu teenida. Siiski ei peaks ma Ragnar Leho valekangelase rolli kogu romaani mõistes nii tähtsaks, et siinkohal seda eraldi rollimääratlusena välja tuua. Ta on valekangelane vaid konkreetsetes olukorras, kuid mitte terve romaani vältel. Seega ütleksin, et valekangelane romaanis siiski puudub.

„Nullpunkti“ tegelaste rohkusele vaatamata ei ole keerukas neile vastavaid rolle leida. Noorteromaanis on Propi muinasjututegelaste rollidele vastavad tegelased olemas. Sarnaselt Valliku noorteromaanile „Kuidas elad, Ann?“ puudub ka „Nullpunktis“ valekangelase roll. Kui seda rolli vaadata mõningaste mööndustega, võib valekangelase rolli siiski tuvastada, kuid seda vaid konkreetses situatsioonis, mitte terve romaani vältel.

3.3. Tegelaste kui muinasjututegelaste funktsioonid noorteromaanis „Nullpunkt“

Järgnevalt vaatlen Margus Karu noorteromaani „Nullpunkt“ tegelaste funktsioone vastavalt Vladimir Propi muinasjututegelaste mudelile. Propp leidis, et imemuinasjutu funktsioonide arv on piiratud (vt ptk 1.3), kuid alati ei pruugi kõik funktsioonid muinasjutus esineda. Funktsioonide järgnevus muinasjutus jääb aga samaks. Margus Karu noorteromaani puhul see ei kehti – funktsioonide järgnevus on Propi mudelist erinev.

Noorteromaani tegelaste funktsioonid on siin esitatud samas järjekorras nagu Propi mudelis. Kui raamatutegelaste funktsioonide järgnevus ei vasta enam Propi mudelile, olen teksti sellekohaseid vahemärkusi lisanud.

1. **Lahkumine** – Selle funktsiooni alla kuulub isa ja laste lahkumine Lasnamäe kodust. Vanemad lapsed kolivad välja. Ema skisofreeniahoogude ägenedes lahkuvad ka isa, Kreete ja Johannes (Karu 2010: 32). Johannes pöördub mõni aeg hiljem siiski ainsana koju tagasi (Karu 2010: 124–125).
2. **Keeld** – See funktsioon puudub. Johannesele kui kangelasele mingisugust keeldu ei esitata.
3. **Üleastumine** – Kuna eelmine funktsioon puudub, puudub ka see funktsioon. Kui pole keeldu, ei saa olla ka keelust üleastumist.
4. **Väljaurimine** – Liisa on Johannese vastaste grupi üks liidreid ning Johannes saab tema meelepaha osaliseks, kui rikub kogemata tüdruku vihiku (Karu 2010: 57). Arvatavasti just sellest juhtumist tärkab Liisal soov Johannesele mingisugusel moel

kätte maksta. Kuna Liisal, Peebul ja Johannesel on ühine tuttav Kristiina, kuulatakse temalt nii mõndagi Johannese mineviku kohta.

5. **Väljaandmine** – Peep on Kristiinalt teada saanud, mida Johannes Roosta koolis väidetavalt Kristiinale tegi. Tegemist on küll kuulujutuga, mille põhjuseks valesti mõistmine, kuid Johannese minevikule on see paraja pitseri jätnud. Minevikus juhtunud arusaamatus, mille tõsidusest Johannesel aimugi pole, hakkab poisi olevikku jõuliselt mõjutama (Karu 2010: 79–83). Klassikaaslaste põlguse põhjus on seega avaldunud, kuid esialgu nii raamatu lugeja kui selle peategelase Johannese eest varjatud. Näha on vaid tagajärjed. Põhjus tuleb ilmsiks alles hiljem (Karu 2010: 262–263).
6. **Petmine** – Funktsioon puudub. Vastased ei püüa kanglast petta, et midagi talle kuuluvat enda valdusesse saada.
7. **Kaasaaitamine** – Johannes ei saa aru, miks uued klassikaaslased tema vastu pööravad. Teadmatus muudab ta abituks ning ta ei oska sellises olukorras kuidagi toimida. Kuigi Johannes teeb üksikuid katseid klassikaaslastega suhelda, näeb ta peagi, et sellest ei ole kasu, nii et lõpuks annab ta alla (Karu 2010: 97–99). Vaikselt eksisteerimine ja kaaslastest eemale hoidmine süvendab tema tõrjutust. Seeläbi aitab Johannes oma klassikaaslastel kui vastastel teda veelgi intensiivsemalt heidikustaatusesse tõrjuda.
8. **Kahjustamine** – Klassikaaslased ei taha Johannest omaks võtta ja tõrjuvad teda igal võimalikul moel. Nad ei taha temaga suhelda (Karu 2010: 97–98), tema kõrval istuda (Karu 2010: 89, 113–116) ega üldse temaga kuidagi tegemist teha. Johannese kohta öeldakse ja kirjutatakse inetusi (Karu 2010: 82–83). Teda peetakse veidrikuks. Nad lõikavad ta enda seast justkui välja. Lisaks kõigele muule ahistab Karmo Johannest perverssete ettepanekutega (Karu 2010: 95, 132). Kuna Johannese kodune olukord on väga probleemne ning tal puuduvad ka õiged sõbrad, siis pole tal kelleltki tuge leida.
9. **Vahendamine** – Seda funktsiooni eraldi välja toodud ei ole. Kangelase ehk Johannese poole ei pöörduta mingisuguse käsu või palvega.
10. **Vastutegevus** – Kuna eelmine funktsioon puudub, ei ole ka vastutegevust. Pigem kuuluvad mõlemad – vahendamine ja vastutegevus – funktsiooni „võitlus“ alla. Võitluse käigus esineb vastuhakku ning liigub info tõrjumise põhjuse ja kuulujutu kohta.

Siinkohal esineb 17. funtsioon ehk märgistamine lausa kahel juhul. Esimesel neist märgistab Johannes end ise, teisel juhul märgistab teda Zaiid (vt „17. Märgistamine“).

11. **Teelesaatmine** – Johannes põgeneb kodust pärast seda, kui on kaalunud enesetappu (Karu 2010: 148–152). Teelesaatja roll puudub, sest tegemist on põgenemisega. Ema viibib küll kodus, kuid poega ära ei saada (vt ptk 3.2. „kangelase teelesaatja“).

Järgmisest funktsioonist alates erineb „Nullpunkti“ tegelaste funktsioonide järjestus Propi muinasjututegelaste funktsioonide järjestusest. Segaduse vältimiseks on funktsioonid esitatud siiski Propi mudeli järgi, mitte sellisel kujul, nagu need noorteromaanis avalduvad.

12. **Väljakutse** – Johannes on oma elu nullpunktis (Karu 2010: 153–154). Tal on võimalus alustada oma elu n-ö puhtalt lehelt. Johannes peab langetama otsuse, kas ta on selleks võimeline.
13. **Kangelase reaktsioon** – Olles järele mõelnud, otsustab Johannes, et elu peab siiski edasi minema ja tuleb tegutseda (Karu 2010: 155–157). Johannes on tänulik, et tal on koht (ajutine elamispind), kus omaette olla.
14. **Võluvahendi omandamine** – Johannes saab õe juurde elamispinna, mida on muidu kasutatud küll panipaigana, kuid kus on siiski võimalik kuidagi elada (Karu 2010: 153). Johannesele on peamine, et ta saab rahus omaette olla. Just see elamispind on võluvahend, tänu millele suudab ta oma elu tasapisi muutma hakata. Samuti hakkab ta sel perioodil tihemini Kairi ja Sašaga suhtlema (Karu 2010: 171–172). Nii saab Johannes endale toeks head sõbrad ja abilised.
15. **Ümberpaigutamine ruumis** – Johannese uueks elukohaks saab Lasnamäe asemel hoopis piirkond Maardu lähedal Pirita jõe ääres (Karu 2010: 153, 155).
16. **Võitlus** – Johannes pingutab kuidagi 11. klassi lõpuni. Oma plaani elluviimist alustab ta tasapisi juba sel ajal. Ta teeb trenni ja järgib dieeti, kuid koolis hoiab endiselt tagaplaanile (Karu 2010: 171–172). Suurimad muutused toimuvad suvega. Sügisel uuesti kooli minnes on Johannesel juba uus hoiak ja ka uus välimus (Karu

2010: 252) ning ta asub tegutsema, et kõigepealt panna klassikaaslased teda aktsepteerima, seejärel välja teenida nende respekt.

17. **Märgistamine** – Johannest märgistatakse mitmel korral. Kõigepealt lõigub ta end ise, kui probleeme on juba niivõrd palju tekkinud (Karu 2010: 134). Siis saab ta ühel korteripeol Zaiidi käest peksa (Karu 2010: 144). Kolmas märgistamine toimub suvel Tõrvas, kus ta Kairi sõpradega aega veedab. Seal kohtub ta Karmot ja tolle sõpru, kes Sašaga tüli norivad. Johannes läheb Sašale appi, kuid saab seejuures ka ise peksa (Karu 2010: 221–224). Johannes märgistatakse ka hingeliselt. Kogu koolis, kodus ja sõprade ringis toimuv jätab temasse sügava jälje. Ta tunnistab ka ise, et tema hing on täiesti katki (Karu 2010: 153).
18. **Võit** – Oma plaani järgides jõuab Johannes lõpuks selleni, et koolis hakatakse teda aktsepteerima. Uus välimus ning Kairi ja Saša toetus annavad talle enesekindlust juurde. Johannes julgeb klassikaaslastele, sealhulgas ka Liisale, vastu hakata (Karu 2010: 278–279). Nii mõnigi klassikaaslane tuleb Johanneselt vabandust paluma (Karu 2010: 310, 325, 351), isegi Liisa vabandab (Karu 2010: 339). Johannes muutub üha populaarsemaks ja teda peetakse humoorikaks naljavennaks (Karu 2010: 307–309, 324).
19. **Häda või puuduse likvideerimine** – See funktsioon kuulub pigem eelmise funktsiooniga kokku. Esialgsed probleemid likvideeritakse, vastased alistatakse.
20. **Tagasitulek** – Johannes kolib sügisel tagasi Lasnamäele vanemate juurde (Karu 2010: 272). Ema seisund on paranenud, ta käib teraapias. Seepärast on ka isa koju naasnud.
21. **Jälitamine** – Lasnamäel ema külastades kohtub Johannes Zaiidi. Zaiidil on Johannese suhtes vimm, sest poiss käis läbi tema kunagise tüdruksõbraga. Johannes põgeneb Zaiidi eest, sest teab, et Zaiid ei lahenda probleeme ainult sõnade abil (Karu 2010: 258–259).
22. **Pääsemine** – Johannes pageb Zaiidi eest oma vanasse trepikotta, mille ukseid lukku käivad. Zaiid ähvardab Johannest, kuid tüdineb lõpuks ootamast, millal poiss trepikojast välja tuleb, ning lahkub. Johannes saab jälle edasi liikuda (Karu 2010: 259–260).
23. **Naasmine tundmatuna** – Kangelane ehk Johannes küll kuhugi tundmatuna ei naase, kuid temaga toimunud muutused on niivõrd suured, et sobivad selle funktsiooni all välja tuua. Pärast suve naaseb Johannes kooli. Muutunud on nii

tema välimus, riided kui ka käitumine. Ka sisemiselt on temast saanud teine inimene. Klassikaaslased vaatavad teda kui uut inimest. Johannes tekitab palju kõneainet (Karu 2010: 252–255).

24. **Alusetud nõuded** – See funktsioon puudub. Kangelasele ei esitata mingisuguseid nõudeid. Puudub ka valekangelane, kes selle funktsiooniga seotud on.
25. **Raske ülesanne** – Öösel klassivend Mihkli juurest grillipeolt koju minnes satub Johannes peale Zaiidile, kes tahab enesetappu sooritada (Karu 2010: 347). Johannese ülesandeks on ta päästa. Samuti kuuluvad selle funktsiooni alla kaks katsumust, mis Johannesel lahendada tuleb. Johannes kuuleb, et Zaiid plaanib Viru tänava poodi sisse murda (Karu 2010: 285–286) ja ta avastab ka, et Ragnar Leho on tema loomingut varastanud (Karu 2010: 282–283).
26. **Lahendus** – Johannes päästab Zaiidi. Ta ei tea isegi, miks ta Zaiidi aitab, sest Zaiid on talle nii palju halba teinud. Ometi pakub Johannes talle enda juures isegi peavarju. Zaiid lahkub hommikul (Karu 2010: 347–350). Johannes lahendab ka muud tekkinud probleeme. Ta teavitab politseid sissemurdmisest (Karu 2010: 299) ja politsei tabab vargad (Karu 2010: 332). Samuti helistab Johannes Eesti Päevalehe toimetusse ning räägib neile, et Ragnar Leho on petis (Karu 2010: 300–301).
27. **Äratundmine** – Biankaga peol olles kohtavad nad kahte Neon Brides'i lauljat. Johannes ütleb, et tema ongi see, kes neile esiksingli kirjutas. Johannes teeb lauljatega lähemalt tutvust, nad vahetavad telefoninumbrid, et võimaluse korral tulevikus koostööd teha (Karu 2010: 359–360).
28. **Paljastus** – Kuna valekangelase roll üldiselt puudub (vt ptk 3.2. „valekangelane“), siis puudub ka see funktsioon. Kui aga suhtuda valekangelasse kui vaid konkreetses situatsioonis esinevasse tegelasse, siis on ka paljastamise funktsioon olemas. Kuna valekangelaseks võib tinglikult pidada Ragnar Lehot, siis selle funktsiooni alla kuulub tema pettuse – Johannese kirjutatud laulusõnade enda omaks tunnistamise – paljastamine (Karu 2010: 300).
29. **Transfiguratsioon** – Johannes saavutab treenides ja dieeti pidades parema füüsilise vormi. Saša toetab Johannest rahaliselt, et poiss saaks endale uued riided (Karu 2010: 253). Johannes on võtnud ka uue hoiaku ning tema käitumine erineb varasemast. Johannese imagomuutus on pikaajalisem protsess, mis saavutab viimistletuse uue kooliaasta ehk 12. klassi alguseks (Karu 2010: 252). Selleks

ajaks on Johannes end piisavalt muutnud, et püüda keskkonda sobitada ja oma uut mainet kujundama hakata.

30. **Karistus** – Otseselt Johannes kedagi ei karista. Karistus on pigem varjatud. Johannes ise teab, et enda muutumisega on ta oma klassikaaslastele näidanud, kuhu ta on võimeline jõudma ning mida saavutama. Teda on krooninud edu. Seeläbi saavadki tema kiusajad oma karistuse kätte. 12. klassi lõpukõnega annab Johannes justkui teistele märku, et karistab neid (Karu 2010: 364–365). Lõpukõnes on tõde, irooniat ja moraali. See peaks Johannese klassikaaslased ja õpetajad mõtlema ja ehk isegi natuke häbi tundma panema. Samuti võib karistamiseks pidada situatsiooni, kus Johannes keeldub vulgaarselt Paula pakkumisest (Karu 2010: 367). Johannes on tüdinud teesklemisest ja hea näo tegemisest klassikaaslastele, kellel temaga enne suhelda ei kõlvanud, kuid siis, kui temast on saanud populaarne poiss, otsivad tema seltskonda. Johannesel pole enam põhjust teeselda, sest kool on läbi ja ta ei pea oma edasisse ellu kaasa võtma inimesi, kellel seal tegelikult kohta ei ole.
31. **Pulmad** – Siia alla kuulub õnnelik lõpp. Johannes on saanud korda kolm asja oma elus – kooli, sõbrad, kodu. Katsumuste käigus on ta endale leidnud tõelised sõbrad. Tema kodune elu on jälle rahulik, vanemad on taas kokku kolinud. Koolis on ta suutnud välja teenida kaasõpilaste austuse ja imetluse, samuti on kool lõpetatud. Johannes on kogunud tuntust, ta teeb koostööd kahe Neon Brides'i liikmega; Johannesel, Sašal, Kairil ja Biankal on plaanis Kreekasse sõita, et Sašale pärandatud maja ja hotell üle vaadata (Karu 2010: 366). Johannesel on tuleviku suhtes head väljavaated.

Propi muinasjututegelaste funktsioonide esinevuse kohta „Nullpunktis“ võib öelda, et enamus funktsioone on noorteromaanis olemas. Suur erinevus seisneb aga funktsioonide järgnevuses. Mõni funktsioon (nt ümberpaigutamine ruumis ja märgistamine) esineb lausa mitu korda. Pärast teelesaatmise funktsiooni (nr 11) noorteromaani funktsioonid enam Propi funktsioonide järjestusele ei vasta. Suurem erinevus ilmneb näiteks transfiguratsiooni funktsiooni puhul: Propi mudelis asub see lõpus (nr 29), kuid noorteromaanis kandub mitme koha võrra ettepoole. Järjestuselt muutumatuna püsivad jälitamise ja pääsemise funktsioonid (nr 21 ja 22), samuti raske ülesande ja lahenduse funktsioonid (nr 25 ja 26). See on tingitud nende funktsioonide seotusest ehk üks

funktsioon eeldab teist – jälitamisele järgneb pääsemine, raskele ülesandele selle lahendus. Ka karistuse ja pulmade funktsioonid (nr 30 ja 31) jäävad samal kohale, mis Propi mudelis.

Eelnevates alapeatükkides vaatlesin Margus Karu „Nullpunkti“ kui imemuinasjuttu. Muinasjutu seaduste kehtimine ning Propi imemuinasjutu tegelaste rollide ja funktsioonide esinemine noorteromaanis näitab, et teos on muinasjutule väga sarnane. Kuigi muinasjutt on olulisel kohal imepärassus, siis „Nullpunkt“ on oma olemuselt väga reaalne. Imesid selles ei juhtu, kõigil on loogiline põhjus ja tagajärg. Ainsaks kummaliseks aspektiks võib pidada asjaolu, et kangeline Johannes satub alalõpmata ja ebaõiglaselt keerukatesse olukordadesse. Sellist saatuse vingerpussi on tavaelus ühe inimese jaoks natuke liiga palju kannatada. Seega võib seda justkui negatiivseks imeks pidada.

Probleemist lahenduse suunas liikumine on omane nii muinasjutule kui noorteromaanile. „Nullpunktis“ on tegelase areng ja probleemi lahenemine väga hästi välja toodud. Seda rõhutatakse peatükkide tähistamisega erinevate väärtuste kaudu (miinuse ja plussiga peatükid, nullpunkt, n-ö poolikud peatükid). Miinusega tähistatud peatükkides kasvab pinge seni, kuni jõuab murdepunkti. Neis peatükkides suureneb probleem tegelikult veelgi. Murdepunktist alates liigutakse aga lahenduse poole. Seejuures kasvab pinge jällegi, kuid sel korral positiivses suunas – kas kangelasel õnnestub eesmärk saavutada. Probleem lahendatakse ja kangeline saavutab oma eesmärgi. Õnnelik lõpp on omane nii muinasjutule kui noorteromaanile. Kui muinasjutt lõpeb tihtipeale pulmadega, siis noorteromaanis sellist asja ette ei tule. See on tingitud asjaolust, et noorteromaanis üldiselt on kangelasteks väga noored inimesed, teismelised. Nende põhiprobleemid on seotud enamasti kooli, sõprade ja koduga. Kuna ka noorteromaanide lugejaskonnast valdav osa on teismeeas noored, kes raamatutest lisaks meelelahutusele arvatavasti ka oma probleemidele lahendusi otsivad, siis abieluga seonduv ei kuulu ilmselt veel nende kuigi suurde huviorbiiti. Ka ühiskond ei soosi kuigi noorelt abiellumist.

Muinasjutule sarnaselt kannab „Nullpunkt“ endas moraali. Johannese lugu võib osutada väga tähtsaks lugemisvaraks neile, kes seisavad silmitsi koolikiusamisega või kellel on kodus väga raske olukord. Tegelikult ei olegi oluline, millise probleemi ees lugeja oma elus on, „Nullpunkt“ jagab juhiseid ja motivatsiooni igaühele. Johannese lugu näitab,

kuidas on võimalik ka kõige raskemast olukorrast välja tulla, kui on piisavalt palju tahtejõudu ja järjekindlust.

Propi muinasjututegelaste rollid on Karu „Nullpunktis“ olemas. Samuti esinevad noorteromaanis Propi tegelaste funktsioonid. See on tingitud muinasjututegelaste rollide ja funktsioonide universaalsusest. Rollide ja funktsioonide aines on päriselus tegelikult olemas. Kuigi funktsioonide järgnevus noorteromaanis ei vasta Propi mudelile, on peamine siiski funktsioonide olemasolu. Erinevused funktsioonide järgnevuses Propi mudelis ja noorteromaanis on põhjendatavad sellega, et romaan on oma ülesehituselt vabam kui muinasjutt. Muinasjutus järgitakse kindlat struktuuri, kuid romaanis on autoril vabad käed – ta võib sisuelementidega rohkem eksperimenteerida.

Kokkuvõttes võib analüüsist järeldada, et Margus Karu „Nullpunkti“ võib vaadelda kui muinasjuttu, mis on tänapäevasemaks muudetud – tegelased, sündmuskohad ja probleemid on tänapäevale vastavad. Nagu juba „Kuidas elad, Ann?“ analüüsi lõpus mainitud, on muinasjutu elemendid niivõrd universaalsed, et muinasjutule omast võib leida teistest teostest ja žanritest.

Kokkuvõte

Bakalaureusetöö „21. sajandi noorteromaan kui muinasjutt Aidi Valliku „Kuidas elad, Ann?“ ja Margus Karu „Nullpunkt“ näitel“ näitas, et nii noorteromaanil kui ka klassikalisel imemuinasjutul on palju ühist. Julgen arvata, et noorteromaani võib nimetada tänapäeva muinaslooks. Kirjutiste maht on küll erinev, kuid oma struktuurilt jäävad nad samaks. Noorteromaanis esinevad samad elemendid, mis muinasjutuski. See tähendab, et muinasjuttu nagu ka noorteromaani iseloomustavad teatud tunnused, mis räägivad inimese kujunemisest isiksuseks, tema suhetest teiste inimestega ja püüdlustest asuda ühiskonnas teatud positsioonile, sotsialiseeruda. Mõlemad tekstid kannavad endas ka moraali, mis on enamasti peidetud kujul ega mõju lugejale pealetükkivalt, käskivalt või noomivalt.

Teose „Kuidas elad, Ann?“ analüüsi põhjal võib väita, et teos allub hästi muinasjutu seadustele. Näiteks võib tuua vastandite seaduse, hea ja halva kõrvutamise. Ka alguse ja lõpu seadusele omane on tekstis olemas, kuigi puuduvad muinasjuttu alustav ja kokkuvõttev tunnused. Siiski on järgitud mudelit, kus probleemi juurest liigutakse õnneliku lõpu poole. Raskem oli leida kordamise seadust. Muinasjutt sooritatakse mingisugust tegevust korduvalt; see kordus paistab silma. Noorteromaani tekst vajab rohkemat süvenemist, et aru saada, millised tegevused korduvad. Kolmarvu seaduse puhul ei lootnud ma Aidi Valliku tekstist vastavusi leida, ometi esines maagilist kolme esialgu oodatust rohkem. Romaan jääb tavaliselt küllaltki reaalseks, muinasjutt aga seevastu on üles ehitatud imedele. Kummalisi juhtumeid võib esineda ka romaanis, kuid need jäävad reeglina loogilise mõtlemise piiridesse. Näiteks teose „Kuidas elad, Ann?“ algul avastab Ann, et rahakarbist on rohkem raha, kui seal viimati oli, ning külmikusse on toitu varutud; teose lõpus saab ta aru, et need „imed“ olid ema korraldatud.

Ilmnes, et muinasjutule omaselt püsivad ka raamatus „Kuidas elad, Ann?“ tegelaste rollid ja funktsioonid muutumatuna. Vaieldav on tegelaste jaotumine rollidesse, sest alati ei ole neid üks-üheselt võimalik määratleda. Mõne rolli puhul on sobivaid variante mitu. Probleeme tekkis ka tegelaste funktsioonidega. Vladimir Propi kohaselt ei pruugi kõik muinasjutu funktsioonid alati samas tekstis esineda, kuid see ei muuda teiste elementide järgnevust. Tuli aga tõdeda, et noorteromaanis on tegelaste funktsioone raske määrata, sest

nende järgnevus võib Propi määratlusest erineda. Siiski on enamik elemente olemas ja kõrvalekalded järgnevuse osas vaid minimaalsed. Üldjoontes järgib noorteromaan „Kuidas elad, Ann?“ ikkagi Propi skeemi.

Teose „Nullpunkt“ analüüs näitab, et noorteromaan on muinasjutule väga sarnane, see allub muinasjutu seadustele hästi. Jällegi liigutakse katsumusi ületades probleemist lahenduse suunas. Suuremad erinevused ilmnesid skemaatilise seaduse ja imede puhul. Kui muinasjutus, eriti rahvamuinasjutus, pole kirjeldamine olulisel kohal, siis noorteromaanis on nii tegelaste kui sündmuspaikade kirjeldamisele palju tähelepanu pööratud. „Nullpunkt“ on oma olemuselt väga reaalne teos. See tähendab, et erinevalt muinasjutust seal imesid ei ole. Kummaliseks võib pidada vaid kangelase pidevaid sekeldusi ja senist õnnetut saatust. Paikapidavatest muinasjutu seadustest „Nullpunktis“ mainiksin veel tegevuse seadust. Tegutsemisel on noorteromaanis oluline osa. „Nullpunkti“ kangelase edu võti seisnebki järjekindlas tegutsemises.

Muinasjutule omaselt esinevad „Nullpunktis“ ka samad tegelaste rollid ja funktsioonid, mis imemuinasjutus. Vaatamata asjaolule, et noorteromaanis on tegelasi väga palju, ei valmistanud nende rollide määramine raskusi. Teoses on küllaltki hästi välja toodud, millise positsiooni on nad kangelase suhtes võtnud. Kuigi muinasjututegelaste funktsioonid on noorteromaanis samuti olemas, erineb nende järgnevus Propi määratlusest. Funktsioonijärjestuse algus ja lõpp on samad, kuid vahepealne osa on n-ö segamini paisatud. Pärast teelesaatmise funktsiooni (nr 11) esineb palju kõrvalekaldeid Propi mudelist. Lõpufunktsioonid – karistus ja pulmad – on aga paigas. Noorteromaani puhul ilmneb ka, et teatud funktsioonid võivad korduda (nt ümberpaigutamine ruumis ja märgistamine).

Teoste analüüsist selgub, et noorteromaani ja muinasjutu sarnasus ei ilmne vaid muinasjutu üldiste seaduspärasuste ja noorteromaani kõrvutamisel. Sarnasused esinevad ka tegelaste rollides ja funktsioonides. Imemuinasjutule omane rollijaotus on olemas ka noorteromaanis. Sama kehtib tegelaste funktsioonide kohta. Noorteromaanis täidavad tegelased samu funktsioone, mis imemuinasjutus.

Muinasjutu ja noorteromaani sarnasus kõneleb muinasjutu elementide universaalsusest. See tähendab, et muinasjutu seadused, tegelaste rollid ja funktsioonid ei ole omased ainult konkreetsele tekstiliigile, vaid võivad esineda ka teistes žanrites. Samuti ei esine need üksnes fantaasiamaailmas ja väljamõeldistes, vaid ka reaalelus. Kuna eri rahvaste ja maade kirjandus on omavahel vähemal või rohkemal määral seotud, toimub motiivide laenamine. See võib ka üheks põhjuseks olla, miks muinasjutu motiivid ja elemendid on noorteromaani jõudnud.

Suur erinevus noorteromaani ja muinasjutu vahel seisneb teksti mahus. Noorteromaan kujutab endast pikemat ja kirjeldusterohkemat muinasjuttu. Kui muinasjutus on sündmused esitatud üsnagi konkreetset ja lühidalt, siis romaan lubab endale keerdkäike ja pikemaid kirjeldusi. Erineva mahu tõttu erineb ka muinasjutu ja noorteromaani levik. Muinasjutud on lühikesed ja seetõttu saab nende süžeed kerge vaevata ka edasi rääkida, seejuures säilivad sisu ja struktuur küllaltki täpsetena. Romaani maht on oluliselt suurem. See tähendab, et suuliselt antakse edasi vaid lühike kokkuvõtte romaanist, keegi ei suuda romaani sõna-sõnalt ümber jutustada.

Erinevus on ka teose adressaadis ja funktsioonis. Nii muinasjutt kui noorteromaan on suunatud nooremale lugejaskonnale, muinasjutt tänapäeval eelkõige lastele, sest see on mahult lühem, keeleliselt lihtsam, hea ja halb on konkreetset välja toodud. Noorteromaani teemavalik on tavaliselt teatud vanusegruppi (teismeiga) puudutav, hea ja halva mõtestamine võib olla raskendatud.

Lõppkokkuvõttes on mõlemal žanril ikkagi sarnane ülesehitus: sündmuste areng, haripunkt, pinge langus ja enamasti ka õnnelik lõpp; mõlemat raamivad algus ja lõpp, mis kujundavad tekstist terviku. Nii muinasjutt kui noorteromaan on meelelahutuslikud, kuid sisaldavad ka mingisugust moraali, käitumisjuhiseid, elutõde.

Bakaleureusetöös „21. sajandi noorteromaan kui muinasjutt Aidi Valliku „Kuidas elad, Ann?“ ja Margus Karu „Nullpunkt“ näitel“ vaatlesin vaid kahte noorteromaani. Muinasjutu elementide ja motiivide universaalsust arvestades on võimalik tööd edasi arendada ja vaatluse alla võtta ka teisi tekstiliike ja žanre. Näiteks uurida muinasjutu elementide esinemist arenguromaanis või filmis; vaadelda muistendi muinasjutulisust, sest

tegelikult on muistend ja muinasjutt omavahel väga sarnased (vrd legendilaadsed muinasjutud). Ka seebioopereid on võimalik muinasjuttudega võrrelda. Neis on küllaga intriige, vastandlikke tegelasi ning õnne- ja armastuseotsinguid. Mina võtsin analüüsimise aluseks imemuinasjutu skeemi, kuid võimalus on järgida ka näiteks loomamuinasjuttude või legendilaadsete muinasjuttude seaduspärasusi ning vaadelda, kuidas need erinevates žanrites kehtivad.

Kasutatud kirjandus

ALLFILM = Allfilmi koduleht. <http://allfilm.ee/filmid/nullpunkt/> (8.05.2013)

EE 1992 = Eesti Entsüklopeedia, 6, Lõuna-Nõud. Peatoim. Kaevats, Ülo. Tallinn: Valgus.

FOLKLORE = Eesti rahvaluule server.

http://www.folklore.ee/ylikooli_www/mj/raamatuis.htm (8.05.2013)

Järv, Risto 2005. Muinasjutt. – Regivärsist netinaljadeni : sissejuhatus rahvaluulesse. Koost. Metsvahi, Merili, Valk, Ülo. Tallinn: Koolibri, 49–60.

Karu, Margus 2010. Nullpunkt. Tallinn: Pegasus.

Laagus, Aino 1974. Muinasjutu morfoloogia. – Keel ja Kirjandus 11, 697–701.

Mattheus, Ave 2010. Noor(te)kirjanduse plahvatus. – Looming, nr 9, 1285–1301.

Neithal, Reet 1999. Mis on mis kirjanduses: kirjandusterminite leksikon keskkoolile. Tallinn: Koolibri.

Org, Andrus 2011. Plahvatus nullpunktis ehk Nullindate eesti noorteromaan. – Haridus, nr 2, 5–8.

Propp, Vladimir 2003. Morphology of the Folktale. 2. ed. Louis A. Wagner (Ed). Austin: University of Texas Press.

RAKVERE TEATER = Rakvere Teatri koduleht.

<http://www.rakvereteater.ee/teater/lavastus/nullpunkt/> (8.05.2013)

SALUPERE = Salupere, Silvi. Vladimir Proppi „Võlumuinasjutu morfoloogia“.

Loengukonspekt. <http://lepo.it.da.ut.ee/~silvi11/greimas/propp.htm> (8.05.2013)

Süvalep, Ele 2010. Vaeslapse käsikivi: igapäeva- ja imelugu. – Nukits, 2–8.

VALLIK = Aidi Valliku koduleht. <http://aidi.adisain.eu/> (8.05.2013)

Vallik, Aidi 2008. Kuidas elad, Ann? Tallinn: Tänapäev.

Viidalepp, Richard (toim) 1967. Eesti muinasjutud: antoloogia. Tallinn: Eesti Raamat.

Summary. The 21st century young-adult novel as a fairytale based on the examples of *Kuidas elad, Ann?* by Aidi Vallik and *Nullpunkt* by Margus Karu

The aim of the BA thesis “The 21st century young-adult novel as a fairytale based on the examples of *Kuidas elad, Ann?* by Aidi Vallik and *Nullpunkt* by Margus Karu” is to find out whether it is possible to observe young-adult novels as fairytales, if and how do the general patterns of fairytales also appear in young-adult novels, and whether the roles and functions peculiar to the characters of fairytales appear in young-adult novels.

While reading young-adult fiction, the author of this thesis has noticed that there are similarities between the plots of young-adult novels and fairytales and this observation is what gave the idea to analyse the similarities between those two literary genres. This topic has been touched upon by Ele Süvalep (2010), who has compared a young-adult novel with a fairytale, more precisely with tales about orphans. Ave Mattheus (2010) and Andrus Org (2011) have also written about the young-adult fiction boom. The author of this thesis has chosen to analyse two young-adult novels. One of them is *Kuidas elad, Ann?* (first published in 2001) by Aidi Vallik. It is a young-adult novel that was written in the starting period of the boom and that has become very successful together with its sequels. The other one is *Nullpunkt* (2010) by Margus Karu and success has accompanied this young-adult novel as well. There have been theatrical performances based on both novels.

The author of this thesis observes the aforesaid young-adult novels as fairytales. The theoretical part of this thesis includes the general patterns of fairytales and is greatly based on Risto Järv's piece of writing (2005). Vladimir Propp's structural analysis of fairytales is taken as a basis for bringing out the roles and functions peculiar to the characters of fairytales. According to Vladimir Propp, the characters of fairytales have seven roles and thirty-one functions. For analysis, the author of this thesis uses the English translation of Vladimir Propp's *The Morphology of the Folktale* (2003).

The analysis of *Kuidas elad, Ann?* and *Nullpunkt* showed that there are many similarities between young-adult novels and fairytales. Young-adult novels follow the patterns

peculiar to fairytales. The similarities, however, do not lie only in the general patterns. The distribution of roles peculiar to fairytales is also evident in young-adult novels and the same applies to the functions of the characters. One of the most prominent similarities is the relation between good and evil. In almost every story, there is a hero, who has to overcome obstacles, or a victim, who hopes for a brighter future and awaits for a hero. There is also a villain, whose aim is to block the hero in his/her pursuits in every possible way. What is more, the events in young-adult novels also proceed the way they do in fairytales: from some kind of a problem to a happy ending through overcoming obstacles. The helpers of the heroes are also important in both young-adult novels and fairytales. In both literary genres, the real world is paralleled with a fantasy world. Supernatural incidents are common in fairytales, but strange incidents also occur in young-adult fiction.

Based on the analysis of the two novels, the author of this thesis believes that a young-adult novel can today be called a fairytale. Even though the length of young-adult novels and fairytales is different, the structures remain the same. Both have a development and culmination of events, relief of tension and in most cases also a happy ending. Both have a beginning and an ending, which make the text a whole. Young-adult novels have the same elements as fairytales; in other words, both have distinctive features that tell the story of how a person grows into an individual, of the person's relationships with others and of the person's aspirations towards a certain position in a society. What is more, both carry a moral message, which is mostly hidden and does not have an imperative or reprimanding effect on the readers.

The similarities between young-adult novels and fairytales show that the elements of fairytales are universal. This means that the patterns of fairytales as well as the roles and functions of the characters of fairytales are not only peculiar to specific types of texts, but also to other literary genres. What is more, those elements do not appear only in a fantasy world, but also in the real world. As the literature of different nations, countries and cultures is to a lesser or greater extent connected, motifs are being borrowed. This may also be one of the reasons why the motifs and elements of fairytales are being included in young-adult novels.